

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXX, č. 4/2020

Портрет юбілуючого світознамого лемківського інсітного маляря
Никифора Криніцького

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Автопортрет наївного (інсітного) маляря Никифора Криницького з Криніці в Польську.

Богдан ГОРБАЛЬ, США

125 років од народження інсїтного маляря Никифора Криніцького

Никифор Криніцький (Никифор Криницький, Nikifor Krynicki, властним меном і прізвиськом: Епіфаній Дровняк) нар. 21. мая 1985 у Криніці, у втогышній Австрійській Галичі, днесь на території Польщі, умер 10. октобра 1968 у Фолюші, Польща. Він ся став світознамым лемківським малярём у Польщі, був представителём інсїтного (наївного) уменя.

Умелець, який нігда не ходив до школы і нігда не научів ся читати і писати, зачав ся займатися малярством у раннім віці, але був „найджений” лем у 30-ых роках 20. ст. Ёго перша выставка была організована в **Паріжі** (1923) з ініціативи галичско-українського маляря **Романа Турина**. Але до зачатку Другой світової войны Никифор був забытий і **по скончїню войны був трираз депортований з родной Лемковины до Щеціна на севері Польщі. Незломный маляр ся трираз вертав пішо до своєї родной Криніці.**

У 1949 р. був „зась обявений”, а ёго роботи были оцінені выставков у **Варшаві**. Потім ёго роботи были експоновані в дакількох містах Польщі (**Сопоты і Краков**) і за границями (**Лондон і Рим**). За помочи польських знателїв витварного уменя **Анджея і Евы Банахамовых** образы лемківського умельця зачали ся выставляти по цілім світі: у 1959, **Бруселі, Льєжі, Єрусалимі і Гайфі**; у 1960 р. – у **Франкфурті над Моганом, Баден-Бадені, Ганновері і Базілею**. Далшы выставки автора были у **Відні, другый раз у Лондоні, Києві, Загребі, Мніхові і в містах США**. В тім часі Никифор жыє, путуючі по Лемковині і блукаючи ся по родній Криніці, годинами малюючи облюблені куточки родной землі. Він ся намагав продати ці просто подаровати задарьмо свої роботи, кількість яких, подля думкы дакотрых експертів, досягує 30 тисяч. У 1966 р. віділи, як умелець просив мілодары на улїці. Вмер о два роки пізніше у біді.

У 1995 р. была выставка работ майстра, што обяговала 215 полотен, яку відкрили у Криніці. Многы з них одзеркалёвали унікальний погляд умельця на родну Лемковину. Барз важным про него

• У купельнім місті Криніця, де жыють і Русины і де жив і творив лемківський малярь Никифор Криніцький, він має свій музей.

ОБСЯГ

Богдан ГОРБАЛЬ: 125 років од народження інсїтного маляря Никифора Криніцького 1

Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК: Вшыткы кольоры Никыфора 2

Мр. Петро МЕДВІДЬ: На будові арешту в Леополдові відкрили памятную таблу єпископови Гойдїчови 4

Мр. Петро МЕДВІДЬ: Перед сто роками Підкарпатська Русь дістала першого губернатора 5

Павло МАЛЕЦКИЙ: Богдан Гамбаль (26. 2. 1965 – 2. 7. 2020) – русинський інтелектуаліста, візйонер і політік 6

Мр. Зденка ЦТЯКОВА, ПгД: Рефлексії русинського языка в реалнім і інтернетовім світі 8

Мр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ НА РІК 2020 ч. 4 13

Марія ГІРОВА-ВАСЬКОВА: Родне гніздо: Чеканя на телефон, Послїдній одказ, Кедь жалє сердце стискать, Спомины на дїтськы роки, Любов ку родному, Полотняна гайтка 13

Штефан СУХЫЙ: Слон на Кычарі: Слон на Кычарі, Руснак і граблі, Грибарь і кусачка, Балада о німій лелїї, Смутна верьба 15

Осиф КУДЗЕЙ: Цукерь, мед і фефє-ронкы: Перецініня, Радікалізм, Дезорьєнтація, Ослава, Чары 17

Юрко ХАРИТУН: Факлі горять: Нихто не розумить, Завіджу, Тернєва ласка, Тайны, Надій, В обятях, Підковка про щастя, Фарбы, Любов є 18

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧІНОВА: На лісній полянці 19

Михайло ГИРЯК: В сімдесятїй семїй країні: Як старый дїдо до школы ходив 20

Выголошений 7. Літературный конкурс Марії Мальцовой 20

Бк. Карін МУЛЯРЬ: Михаїл Капраль: „Моя русиністика зачала в році 1997...” 23

145 років од народження Ядора Стрипського 26

135 років од народження Мефодія Трохановського 27

Методічны інструкції к закону ч. 184/1999 З. з. о вжываню языків народностных меншын у формуляції пізніших приписів 28

був і простор церкви виходного обряду: одночасно місце самотних роздумовань і жрідло інспірації, котру му давали ікони. Меджі тым умелець, котрого мено все было предметом гордості про Лемків і який ся николи не научів вольно говорити по польскы, був перетворений владов комуністичной Польщі (главно знателём вытварного уменя **Анджеём Банахом**) на „польского примітивісту“, який почав называти ся як „**Jan Nikifor**“, а потім як „**Nikifor Krynicki**“. Така дискримічна практика была обектом критики Лемків у Польщі і границями. Лем на концю 90-ых років, кедь Музей Никифора у Криниці зрікав ся выжувати скучно мено майстра і кедь містна влада не была согласна вырыти тото мено на надгробнім каменю маляря, Стоваришыня Лемків у Польщі дало ознамліня до суду і у 2003 р. добило ся узнання за фалашный родный лист, котрый був выданный у 1962 р. Зато почас рішіня суду (2003) мено маляря стало натілько

популярным у формі „**Nikifor Krynicki**“, же зістало знаме у світі у такій формі.

Література: Tadeusz Zagórzański, *Nikifor: bibliografia w 100-lecie urodzin Nikifora* (Warszawa, 1995); Andrzej Banach, *Nikifor* (Kraków, 1957); Andrzej Banach, *Pamiętnik z Krynicy* (Kraków, 1959); Ewa Banach, *Historia o Nikiforze* (Kraków, 1966); Andrzej Banach, *Nikifor* (Warszawa, 1983); Aleksander Jackowski, „Nikifor Andzeja Banacha“, *Polska Szuka Ludowa*, XXXIX, 3-4 (Warszawa, 1985), s. 239-244; Severyn A. Wisłocki, „Epifan Drowniak czy Nikifor Krynicki?“, *Opcje*, № 4 (Katowice, 1995), s. 111-115; Zbigniew Wolanin, *Nikifor* (Olszanica, 2000).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ *зоставителів П. Р. Марочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 538-539, переклад з українського языка і звыразніня писма і доповніня фотографії: А. З.*

Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК, ЛЕМ.фм, Польща

Вшыткы кольоры Никыфора

«Никыфор (...) єст найбарже автентичным наївным малярём (...), його кольоры захоплюють, сут знамениты і глубоко зворушаючы», «єден з найбарже знаных», «єден з найвыдатнійших артистів наївной штуки на світі», «находит для своїх образів чутливіст кольорів, гармонію тонів так рідкой субтельности, што може выкликувати заздріст дипломуваных малярів». Епіфан Дровняк вродил ся 125 років тому (позн. ред.: 21. мая 1895 у Криниці на Лемковині, в Польщі). Малюваня было для него сенсом егзистенції.

Синій – амбіция, сила, контролю

Выхованный через біду, таємницю, тырвогу, каліцтво, знал лем єдно спокійне місце: церков. Мати навчыла го любови до святих образів. Малюваня злучило ся му в єдно з любовю і зо святістю. Не мал інчого товариства. Діти літали за ним, сміяли ся з него. А молодый мастер назло вшыткым, не дост же пережыл, хоц не давали му шанс, то ріс і малювал. І называл себе Матейком.

Зелений – спокій, рівновага, релякс

Жытя Никыфора в Криниці было рівномірне. Ден подібный до дня. Мастер будил ся на твердій лаві при печи або далеко од пеца. Неохочо ставал, выходил без сніданя, глядал першой стравы в пенсийонатах, малювал на улици серед сміху діти; іл полуденок, часом лем суху булку, вечером, коли вертал домів, рахувал дрібны, котры впали му до капелюха. Невелью несподіванок, розрывкы в місточку, де го вшыткы знали, але нихто за ним не пропадал. Єдином потіхом было захоплюваня ся своїма малюнками, бесіда зо собом і святима і выізды.

Раз, часом двараз до рока выїзджал з Криниці. Все вертал. Укладав плян подорожы, заперал на ключ свою скриню, оставлял під чыісом опіком. Ішов на стацию, купувал білет, платил за него, вынаходил свій перон, провірял годину, перон, всідал до одповідного потягу, бесідувал з інчыма подорожуючыма. Іздил до

Кракова, Варшавы, одвиджал сприятливых му люди все без заповіді, несподівані. Оставал в них тыжднями, пак вертал. Подорожував як птах, котрый мусит одлетіти до теплых країн, але мусит тіж вернути. Подорожы приносили му образы стаций.

Багряный (позн. ред.: пурпуровый, темночервений) – духовіст, таємниця, інтенсивніст

Корені Никыфора міцно сідят в лемківській традиції. Першом малярском школом была му церков, з богатым іконостасом зануреним в золотым блеску, зо стінами выполнененыма іконами, таємницём літургії, запахом кадила, порушаючым хоральным співом. До церкви Никыфор часто зазерал. В обычный ден любил приходити до порожньої святыні – сідал, контемплювал, часом виділи го, як удавал, што правит богослужыня. В неділю все был на літургії, аж і по II. світовій войні, коли криницка церков стала ся римокатолицкым костелом. Недільне богослужыня было в жытю Никыфора важном подійом. Было таинством, в котрым хотіл полністю брати участ. Мал свій молитовник, котрый сам собі намалювал – на 42 картках помістил 172 рисункы. Страны поділены сут вертикальным криском, горі намалювал сцены зо Старого і Нового Завіту, тоту част окрислял як небо, долов намалювал земскы сцены, тяжкы до Никыфор зо святима был заприязненный. Бесідувал з нима, знал їх вшыткых по імени, кед жебрал, то все тримал якісого в руці,

так на всякій випадок, жебы принюс щестя. Колиси хтоси, насміваючы ся, звернул му увагу, што святы не сут відповідньо елегантскы на його образках. Барз ся тым перенял. Од того часу все пильнувал, жебы мали кошелі, краваты, золоте облечыня. На пару дни перед смертю выгляды в шпытали прикрасил образками, на котрых были нарисуваны святы на феретронах – то они мали му помочы перейти тоту послідню, найтяжшу вандрівку.

Безграничні вірил, што святы і молитва маюти сили спричиняти дашто і тримаюти опіку. Коли виділ заплакану жену алькоголика, одраз знал, чого їй треба – «святого од питя». І зараз такого малювал. Был чловеком глубоко і правдиві зосередженим на духовых справах. Його жытя проходило на граници двох світів. Для него метафізичне бытя, небо ци святы то были єдины важны справы.

Чорный – прецизия, професийніст, докладніст

Никифор был добрым обсерватором і мал выняткову візуальну памят. В часі вандрування по селах і місточках бескідской обшыри праві всядил находил вартаючы запамятаня обекты, місця, краєвиды. Іщы перед II. світовом войном дотерал до оддаленых од Крениці о парудесят кілометрів міст – Тарнова, Ря-

шова, Санока. Никифор не ограничал ся лем до обсервувания і рисування з натуры, знання брал тіж з перезераня розмаїтых образків. Вчыл ся головні з французского альбомового видавництва «Monographies de bâtiments modernes» з кінця XIX ст. Французскы ілюстрації вказували обекты утриманы в типовым для тамтого часу неостили з домінаціом манєристичных і бароковых елементів. Никифор вельократні аналізувал конструкторскы архітектонных блоків, їх елементы, запам'ятувал дакотры розвязаня, деталі, орнаменты. В молодых роках Никифор мал невеликій нотатник, в котрым тренувал, вправлял ся в рисуваню. Помістил гын ескізы церкви з ріжних пунктів пізріня, вказуючы обекты з ріжних стран, відповідньо трансформуючы схему брыл, підкрисляючы єдны фрагменты, редукуючы інчы. Мал Никифор вычутя пропорції, прецизийні формувал схему конструкторскы будинків, был тіж привязаний до деталів. Вельо увагы присвячал дахам і їх звінчыням.

Особливо розпознавал климат малярства. «То німецке» – бесідувал, обзираючы Кранаха. «То французске» – вказуючы на Ватто. Розпознавал Рубенса, котрый го смішыл, вказувал на голы тіла. «То зле, негарде» – бесідувал товды. Позитивні реагувал на творы інчых наївных малярів, коментувал коротко: «о, колега!».

• Памятник Никифорови Криницькому з ёго вірным псом у ёго роднім місті Крениця у Польщі, котрый був збудований у 2005 році.

В квестіі штуки Никыфор слухал лем себе. Мусіло минути вельо років нич світ послушал його штуки. Никыфор был інчий як вшиты. Днес то примета, товды – гріх. Нич подібне в тамым часі не виділи, таких образків не выставлял нхто. В 1957 році **Анджей Банах** рішыл вказати Никыфора в Парижы, жебы Захід познал артисту з Крениці. Нхто еднак Никыфоровых робіт вказати не хотіл. По долгых старанях повело ся – выставу Никыфора зорганізували з галеріі Діны Верні, котра тішыля ся опінієм найліпшой на світі знавчыні наівных малярів. Експозицію виділи тысячы, м.ін. **Віллем Сандберг**, важна персона в світі штуки, ціненый в цілым світі. Він захопил ся

Никыфором. На афішах выставки в Амстердамі были лем три назвиска. Мено Никыфора стояло попри Ван Гогу і Шагали. Пак пришли выставки в Бруксели, Леж, Хайфі, Баден-Баден, Франкфурті над Майном, Ганновері, Базели, Римі, Відни, Чікаго, Лондоні.

Никыфор мал сатисфакцію зо свого артизму і того переконання давало му силу до малюваня. Малювал долго, аж до посліднього дня (позн. ред.: умер 10. октября 1968 у Фолюші в Польщі).

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ. фм, Пряшів

На будові арешту в Леополдові одкрыли памятку таблу єпіскопови Ґойдічови

25-го мая 2020-го року на будові Заряджіня на выконаня кары однятя слободы в Леополдові была одкрыта памятна табла пряшівському єпіскопови, блаженому Павлови Петрови Ґойдічови, ЧСВВ, котрый був удостоєный і титулом Справедливый меджі народами.

Як інформовала Пресова канцеларія Конференції єпіскопів Словакії (ТК KBS), памятку таблу в доплідняйших годинах одкрыв пряшівський архієпіскоп і метрополіта Словакії **Іоан Бабяк**, підпрєдседа Централного союзу жыдівських релігійных общін в Словацькій републіці **Ігор Рінтел** і прєдседа Народной рады Словацькой републіки **Боріс Коллар**. На одкрыті взяли участь і прєдседа Тырнавского самосправного краю **Йозеф Віскупіч** а ректор Тырнавской універзіты **Рене Білік**.

Онлайн конференція

В тот самый день пополідне проходила онлайн конференція о жывоті блаженного єпіскопа Павла Петра Ґойдіча і о діалогу меджі хрістіанами і жыдівсков комунітов. Выступили на ній реномованы особыности із Словакії, но і зо загранича. Вступне слово мав кардінал **Курт Кох**, прєдседа Папской рады на підпору єдности хрістіанів. Конференція без презенчной участі лекторів была в прямім ефірі высылана на сторінці **Židia na Slovensku** на сіті Facebook.

Обидві події суть резултатом інтензівной, консензуальной і хосенной сполупраці Централного союзу жыдівських релігійных общін в Словацькій републіці і хрістіаньських церьквей на Словакії, інформовала пресова канцеларія.

Справедливый меджі народами

Перед 70-ма роками одбыв ся такзванный Пряшівський собор. Комуністічны власти ним на довгы рокы заказали Грекокатолицьку церьков у втогдышній Чехословакії. Многы грекокатолицькы священници і єпіскопы скінчили в леополдовскім арешті.

Меджі нима был і єпіскоп Павел Петро Ґойдіч, котрый перед 60-ма роками в арешті вмер. Но і там, в

строого стороженім арешті, зістав вірный своїй правым годнотам. Якраз тота віра му не дала пасівно ся призерати ся на трагічну судьбу словацькых Жыдів у войновых часах.

Сам многих поратовав. За того был удостоєный in memoriam престижным титулом уділёваным тым, котры поратовали Жыдів – Справедливый меджі народами. І зато є єпіскоп Павел Петро Ґойдіч, окрем іншого, і сімболом одвагы і порозумліня меджі хрістіанами і Жыдами.

• Памятну таблу прашівському єпископови-мученикови, блаженному П. П. Гойдічови відкрили председа Народной рады СР Б. Коллар (зліва) і архієпископ прашівський і метрополіта Словакії І. Бабяк, який таблу і посвятив.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм, Пряшів

Перед сто роками Підкарпатська Русь дістала першого губернатора

29-го фебруара 1920-го року была принята Конституція Чехословацькой републики, котра зачала юридично діяти о дакілько днів пізніше, 6-го марца. В тій конституції находила ся і автономія Підкарпатської Руси, ку котрій наконець за 1-ой Чехословацькой републики не дішло.

Но наперек тому Підкарпатська Русь дістала функцію губернатора. За першого був выменованый **Григорій Жатковіч** (на фотці). Стало ся так **5-го мая 1920-го року**, од того часу минуло сто років.

Высокі ідеали і реаліта

Приняття конституції був важный акт. До того часу ся рядило подля дочасной конституції. В новій ся знова потвердили принціпы, на котрых была република од початку будована.

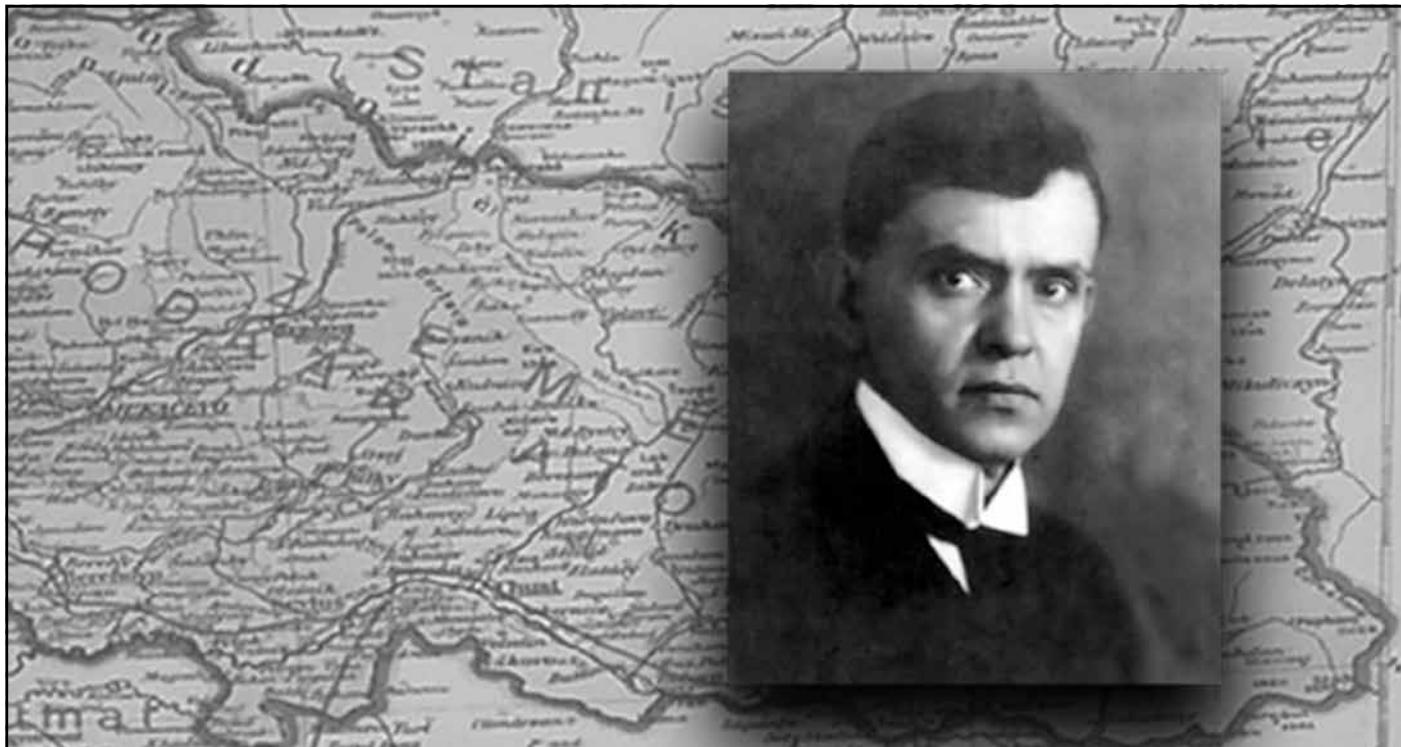
В ей преамбулі, еднако як в америцькій конституції, в мені цілого політичного народа чехословацького выголошовало ся, же ей цілем є „**укріпити доконалу єдність народа, запровадити справедливы порядки в републиці, забезпечити покійный розвиток отчизны чехословацькой, быти на благо вшитых обчанів і забезпечити благословління слободы**

будучім поколінням.“

5-го мая 2020-го президент Чехословацькой републики Томаш Гарік Масарик выменовав на пропозицію влады ч. 356 Збірky законів і наряджінь **Григорія Жатковіча** дочасным губернатором Підкарпатської Руси, **Петра Еренфелда** віцегубернатором і **Франтішка Благу** адміністратором Цівільной справы.

Хоць автономія Підкарпатя была записана в конституції, была і предметом мірного договору з 1919-го року, і выменованя губернатора був логічний крок, реаліта была інша.

Реална влада была і по выменованю Жатковіча за губернатора в руках чеського урядника, віцегубернатора Петра Еренфелда. Віцегубернатор був прямим надрядженим вшитым цивільным державным урядам, був посередником про контакты меджі чехословацьков владов і урядами Підкарпатської Руси і спо-

лупідписовав вшиткы губернаторовы акты.

Вицегубернатор мав але окремы правомочі і міг ся в будькотрім припаді одкликати на владу. Было лем вопросом часу, коли меджі губернатором Жатковічом і вицегубернатором Еренфелдом дійде ку нерішытельным конфліктам, што ся наконець і стало.

Абдікація і далшы губернаторы

В марцу 1921-го року Жатковіч абдіковав із своєї функції. Скламаний з політичної ситуації, конкретно з того, же Прага не понаглять з автономієв і губернатор є лем бабков, над котров стоїть чеський урядник, вернув ся до Споєных штатів Америки, де жив і перед выникнутєм републіки. Чехословакію пак безпрестайно критіковав у многих своїх роботах. „Мілосердным“ ку Чехословакії зачав быти знова аж по зачатку 2-ой світової войны, коли ся знова вернув к думці, же найліпшов путєв про Русинів, є быти по войні знова в державі з Чехами і Словаками.

Другым губернатором ся став **Антоній Бескид**, но

тот був выменованый аж о дакус пізніше, **14-го новембра 1923-го року, і у тій функції зістав аж до своєї смерти в юну 1933-го року.** В роках 1933 аж 1935 був у функції губернатора чеський урядник, од 1923-го року вицегубернатор, **Антонін Розсіпал.**

Далшым губернатором, **од 1935-го року, був Константин Грабарь.** По Мніховскім диктаті го чехословацький премер Ян Сіровый одкликав ку дню **9-го октобра 1938-го року** і за губернатора выменовав **Івана Парканія.** В тім часі уж ішло о такзвану другу републіку, помніховску. Парканій у тій функції не був довго. Меджічасом выникла автономна влада Підкарпатської Руси і якраз премер автономной влади **Андрій Бродій** примусив Парканія одыйти з функції.

Пак вже слідовало дефінітивне розбитя Чехословакії, цілкова окупація Підкарпатської Руси гортієвським Мадярськом і Друга світова война. Функція губернатора ани позиція Підкарпатської Руси ся по войні вже не обновила.

Павло МАЛЕЦКИЙ, ЛЕМ.фм, Польща

Богдан Гамбаль (26. 2. 1965 – 2. 7. 2020) – русиньскій інтелектуалиста, візійонер і політик

Богдан Гамбаль был человеком великого формата. Мал велику вражливист, емпатию і вычутя. Был дочыста залюблений в Лемковині, в ей языку, культурі, історії і традициях. Посвятил ей вшиткы свої таланты, енергію і сердце. Был тіж конесером і знавцьом культуры і штуки загалом.

Был аніматором сильной спілпрацы медже Русинами вшиткых держав. Доцінений Русинами Словації Ордером Адольфа Добрянського в лютым/февруарі

текучого рока. Был тіж почетным членом Общества ім. Александра Духновича в Пряшові. Вельолітній ведучый Руской Бурсы і шефредактор лем.фм **вмер**

пізнім вечером 2. липця/юлія 2020 рока, по короткій, тяжкій і рідко стрічаній неврологічній хвороті, якої етіологія в тым примірі докінця не была здіягнозувана. Більше як тримісячна борба з хворотом в надзвичайных обставинах епідемії не принесла успішного результату, мимо заангажування родини, близьких, приятелів. Не пришло чудо, на котре з цілих сил вшиткы ждали, кед же дохторі не давали бодай абы-якой надії.

Перша лемківска молодіст

Богдан Ґамбаль вродил ся 26. лютого/фебруара 1965 рока на заході Польщы в селі Рудна, коло Любіна. Його родичы походили з сел Одырне і Чарна на Лемковині. Хоц виховал ся на Чужині і гын скінчыл школы, то од все фурт тягло го в Горы. В 1985 році, коли скінчыл Автомобільне Технікум в Лігници, а пак пришол до Кракова студіювати на Высшій Педагогічній Школі (WSP) технічне вихованя. Замешкал в академіку в студентским кампусі і одраз заангажувався в жытя студентского середовиска, яке стрічало ся при грекокатолицкій парохії і в домівці УСКТ при улиці Дітля 19. В тым же середовиску виразні зарисовувал ся домінуючий лемківскій характер, а Богдана зачали звати «Молодой» (бо пришол до середовиска молодой Лемко). Як споминают го ровесники, красно бесідувал по лемківскы і знал будувати товариске жытя, в яком были м. ін. прогульки на Лемковину. О рік зрезигнувал зо студій на ВПШ і зачал студії на етнографії Ягайлоньского Університету. Окрем него, на році было ішчы двоє Лемків і од 1987 рока зачали ізидити на дослідничы таборы. Того самого рока заангажувався в два лемківскы проєкты (словно-музычний спектакль о выселіню; опрацуваня польско-лемківского словника фінансуваного з Комітету Науковых Досліджынь (поль. Komitet Badań Naukowych, KBN). Оба проєкты вела проф. Олена Дуць-Файфер, яка особливо в тамтым часі барз стисло спілпарцувала і ідео-во влияла на Богдана. Так в 1988 р. разом з групом студентів, посеред котрых был і Богдан Ґамбаль, взяли участ в організаційным комітеті і зобраню в Білянці, рыхтуючым VI Лемківску Ватру в Бортным. Уж товды были сильны пробы перенятя Ватры діячами УСКТ. Але тота стріча позволила втримати Ватру в лемківских руках ішчы пару років. Події звязаны з наступныма Ватрами і конечно перенятюм той події Українцями лемківского походжыня одтиснули в поглядах і діянях Богдана Ґамбаля сильну задру, сильно влияючи на його діяня і політику пізнійшых періодів. В «Голосі Ватры» з 1988 явила ся його перша публикация в формі 2 вершів. **Взял тіж участ в основательным зобраню Товаришыня Лемків.** В 1991 р. зачал докторантскы студії на етнографії ЯУ. Під опіком проф. **Анны Замбжыцкой** працювал над темом праздників і празднуваня на Лемковині. Студії тоты перервал (не зната докінця, што было причыном, ци смерт промоторкы в 1993 р., ци конечноіст зачати заробкову роботу). В наступных роках глядат тіж ріжных документів, інтересує ся м. ін. справом Явожна.

Руска Бурса

Єдном з найбарже втігаючых го справ єст справа Руской Бурсы. Вельо раз стрічал ся з бурсаком, **Петром Феціцом** з Кракова. Отримал од него вельо цінных відомости, однашол передвоенный статут і спомины посліднього настоятеля Бурсы, **Романа Максимовича**. В червци/юнію 1991 рока заініціювал стрічу, на котрій зас покликано до жытя **Стоваришыня «Руска Бурса» в Ёрлицях**. Был думкодавцём ідеї реактивувати Товаришыня з оригінальным статутом перед войны. В роках 1993-1995, 2001-2015 і 2019-2020 был на функції ведучого общества. Разом з проф. **Дуць-Файфер** координувал процес одзыскуваня будинку і ділянкы давной Руской Бурсы. При численных стрічах з урядниками, отримал спертя і полномічництво інчых лемківских організацій та визначних діячів як **Ярослав Трохановскій** і **Павел Стефановскій**. Цілий процес одзыскуваня Бурсы тырвал аж 19 років і ангажуваны были до того професійональны юристы і урядники центрального рівня. Підписаня нотарияльного акту власности Руской Бурсы Богданом Ґамбальом як товдышнім ведучым Товаришыня одбыло ся **9. вересня/септембра 2009 рока в Ёрлицях**.

Єдночасно, од початку текучого столітя координувал вшелеякы діяня Товаришыня, а особливо генеральный ремонт будинку, котрый роками оставал міцно занедбаний. Разом з **Іреном Квоком**, активном діячком Руской Бурсы, перешли тяжку формальну дорогу звязану з проєктами, дозволіннями, а вкінци фінансуваньом. Од початку грантового систему редагувал численны внескы на задачи, яких цілю был розвиток і охорона лемківской культуры і достоменности. То медже інчыма бібліотека, осередок культуры, видавнича діяльність і вельо інчых.

Радіо ЛЕМ.фм

В 2010 році вийшов з думкою покликати до життя перше лемківське інтернетове радіо, яке днес знаме під назвою ЛЕМ.фм, одкрываючи новий розділ і якіст для лемківської публіцистики і журналістики. Од 2011 рока формує ся група, котра штоден продукує, записує, хоронит і творит лемківській зміст. Попри радію, інтенсивні розвинул ся тіж інтернетовий портал, музичне видавництво і вельо інчых поєднх акцій. Был шефредактором радия в роках 2011-2012 і наново од 2015 аж до смерти.

Редактор і журналіста

Паралельно з організаційными заняттями, Богдан Гамбаль вюл публіцистичну діяльніст. Од початку основаня наукового журналю «Річник Руской Вурсы», регулярні писал науковы тексты і редагувал розділ під назвою Документы. Публикувал тіж в «Бесіді», а пак в двотыжденнику «ННІнфоРусин» і «Голосі Русина». В радію ЛЕМ.фм редагувал авангардовы програми, м. ін. Гравце, Тыжден дозаду, Раз Два Три, Пропаганда, провюл численны бесіды, інтервю і реляції. Был тіж газдом штоденного програму наживо Фрыштик.

Лемківській Інститут

Попри вельох стратегічных і візійонерских думках, ідейом фікс Богдана Гамбалю было покликати до життя професійну Лемківську Інституцію Культуры. По основаню підкомісії при Спільній Комісії Уряду та Національных і Етнічных Меншын был там делегуваний тывдышньом представничком лемківського середовиска, проф. О. Дуць-Файфер, і барз міцно заангажувал ся в ей діяльніст. Представил м. ін. готовый, добрі передуманий проєкт такого же інституту з домінуючим дослідничым, видавничым, пропагуючым, едукуючым ітд. аспектами. До шыроких консультацій в тій справі запросил вшиткы лемківскы і прицерковны організації, а інспіруваний был выключні перспективом загальнолемківського хосну. В 2010 році завнескувал до відповідного міністерсва покликати таке тіло. На жаль, доднес внесок не был розсмотрений, гу чому гідні причинили ся конкуренційны лемківскы і українскы діячы, брак єдноты в середовищу і несприятлива політична атмосфера.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Мгр. Зденка ЦТЯКОВА, ПгД., Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові (Словакія)

РЕФЛЕКСІЇ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В РЕАЛНІМ І ІНТЕРНЕТОВІМ СВІТІ

Аннотация

Статья представляет собой размышления о русинском языке в интернет-ресурсах, прежде всего в энциклопедиях, а также в различных домашних и зарубежных публикациях в виде статей в энциклопедиях, атласах, сборниках, а также в отдельных работах или коллективных монографиях.

Вопрос русиньского літературного языка ся за остатні роки став интересным нелем в країнах, де ся ёго нормы розвивають, але таксамо в многих далшых країнах світа. Тема русиньского языка ся так дістає до універзітнх кругів лінгвістів світових універзіт і научных інштїтуцій. Учены все частіше на русиньскый язык обертають позорность, як на новодобый феномен, посередництвом якого до свого зорного поля охоплюють і баданя далшых народно-ідентіфікачнх знаків ёго носителів – карпатських Русинів. Слідують і оцінюють їх розвиток з розлічнх аспектів, враховано ставу кодїфікації літературного языка, прогнотуючі далше ёго фунгованя.

З цілём створити собі ліпший образ о тім, як є русиньскый язык приниманий у світі, спробуєме представити характерістіку русиньского языка на основі розлічнх енциклопедій, интернетовых сторінок ці публікацій дакотрых авторів. Під віртуалным світом представляюєме інформації доступны в інтерне-

товых енциклопедиях і електронічных публікаціях. Реалный світ є в даній статі представленый друкованыма публікаціями – монографіями, зборниками, енциклопедіями, учебниками ці окремыма статями.

Як першу уведеме интернетову „слободну“ енциклопедію Вікіпедія, котра є про многих людей першов основнов базов інформацій. Не позераючи на то, же Вікіпедія є отворена енциклопедія, котру може будьхто і будьколи управлєвати, доповнєвати, має тота интернетова сторінка найшырший досяг на людей по цілім світі, бо є єднов з найпопулярнішых інформацнх баз. Має 301 незалежнх языковых выдань, враховано русиньского і далшых скоро 500 языків в інкубаторі.

Зачнеме дефініцієв, яка є в русиньскій верзії Вікіпедії. Ту ся пише, же: „Русиньскый язык (руська бесіда, руснацькый язык, руски язык) є выходославянска бісїда, котров говорять Русины Середній Европы. Єдна група языкознателів го трактує/акцептує як

окремый язык, і зато має свій властный код ISO 639-3. Друга група языкознавців го трактує як діалект українського языка. Треба доповнити, же люде, котры говорять русиньскым языком, самы себе нігда не означують за Українців, хоць етнонім Русини є історично назвов і про Українців.¹ **Чеська Вікіпедія** на розділ од словацькой, котра в общій класифікації русиньскый язык заділила як переходный меджі западославянськыма і выходославянськыма, заділює русиньскый язык меджі выходославянськы языки. **Польська Вікіпедія** в контексті класифікації говорить о высокім ступню політичного впливу на даний вопрос. „Самы поужывателі суть розділены у вопросі етнічної приналежности – дакотры ся поважують за Українців і свій язык за діалект українського языка, іншы підкреслюють самостатность.“² **Російська Вікіпедія**, котрій меджі вшыткыма языковыма варіантами належить семе місце подля кількості статей, пише о русиньскім языку, респ. о русиньскых языках як о „суборі розлічных діалектних і літературно-языковых форм, ествуючих або в минулости ествуючих меджі Русинами як на їх первістній теріторії на Закарпатю, на выході Словакії, на юго-выході Польщі, так і за єї границями в областях компактно заселеных Русинами на теріторії Сербії, Хорватії, Мадярьска, северо-западі Польщі і в США і Канаді. Русиньскый язык має языковий код en: ISO 639-3 (rue) а заділює ся ведно з русскым, українськым і білоруськым ід выходославянськым языком.“³ На сторінці російской Вікіпедії є пописана і полеміка лінгвістів о тім, ці русиньскый язык є окремым выходославянськым языком. **Українська Вікіпедія** пише, же вопрос єго статусу є в значній мірі під впливом політичних і культурних факторів а же даяка часть українських бадателів характеризує спроби вытворіння окремого русиньского языка як „результат політично вмотивованих зусиль русинських активістів, спрямованих на, дезінтеграцію українського етномовного простору“.⁴ Далє ся пише, же „сучасне використання кодифікованих діалектів замість літературної української мови пояснюється як політичними чинниками (відсутність культурних зв'язків з Україною, відсутність державної політики України щодо українсько-русинського населення Польщі, Словаччини, Румунії, відповідна державна політика інших країн, направлена на послаблення українського етносу), так і відродженням старої політичної ідеї початку XX ст. про існування русинів як окремого від українців народу – після того, як населення Східної Галичини у 30-х рр. XX ст. змінило етнонім „русин“ на „українець“, русинами продовжувало називати себе лише населення окраїнних українських теріторій, які згодом не увійшли до української держави“.⁵ О бачваньско-русиньскім мікроязыку пише, же „є повноцінною літературною мовою переселенців з Пряшівщини та Закарпаття у Воєводині та Хорватії. Розмовний діалект, на базі якого було здійснено кодифікацію мови, різко відрізняється від інших українських говірок і є перехідним до словацької мови“.⁶ **Сербська, хорватська і сербо-хорватська Вікіпедія** о русиньскім языку

як цілку подає в принципі основны інформації. Шыршу інформацію подає аж в окремій статі Паноньско-русиньскый язык. Ани в єдній із высше спомянутых южнославянських Вікіпедій не є спомянута проблема неєднотного назераня на самостатность русиньского языка. **Румунська Вікіпедія** презентує в принципі лем погляд українських лінгвістів. Доконця і в общій класифікації, хоць заділює русиньскый язык ід выходній групі славянських языків, створює іщі підгрупу українського языка. Подає і некоректну інформацію, же „пробы штандартізовати русиньскый язык были у векшыні припадів одсуджены на неуспіх“⁷, причім о тых „пару успішних припадах“ не пише ніч, доконця ани о языку войводиньских Русинів, котрого літературна форма має уже скоро сторочну історію. **Мадярьська Вікіпедія** дефінує русиньскый язык як „выходославянськый язык близкий українському языку“⁸, причім уводить теріторії, на котрых ся русиньскый язык вживать, і єго статус в тых країнах. Короткий абзац ту мож прочітати і за Русинів і їх языкову сітуацію в Мадярьску. **Французька Вікіпедія** приподобнює спор меджі лінгвістами і націоналістами розділных поглядів на самостатность русиньского языка ід спорам в припаді македоньского і булгарьского языка, і хоць русиньскый язык нігде не є штатным языком, не позераючи на офіціално признаний статус меншынового языка в дакількох країнах. І пише, же „подля соціолінгвістів і на політично-юрідичній уровни ествують принайменшім два языки тїпу *ausbau* русиньского походжіня, котры суть признаны і суть языками навчаня в школах – карпато-русиньскый і паноньско-русиньскый“.¹⁰ **Англицька верзія Вікіпедії**, котра є найчітанішов і найвеще поповненов, таксамо пише о „контроверзных теоріях о статусі русиньского языка як языка або діалекту. Чеськы, словацькы, мадярьскы, таксамо як америцькы але і дакотры польскы і сербскы лінгвісты го выділюють як окремый язык, причім іншы учены, главно на Україні але і в Польщі, Сербії і Румунії го означують як югозападный діалект українського языка“.¹¹ Далє англицька Вікіпедія подає інформацію, же „учены з Інституту славянських і балканьских штудій у Москві (в сучасности Інститут славянських штудій Російской академії наук) в 1992 році офіціално вызнали русиньскый язык окремым языком“.¹²

Гесло „русинский язык“ обсягує і електронічна верзія енциклопедії під назвов **Большая российская энциклопедия**, котра є выслідком проекту Російской академії наук. Є то універзална енциклопедія меджінародного характеру, яку мож заділити ід таким енциклопедіям як Брітанніка ці Ларусс. Автором даного гесла є Сергей С. Скорвід. В енциклопедії є русиньскый язык характерізований як „условное название совокупности разнородных славянских диалектов и литературно-языковых образований, используемых русинами“.¹³ Суть ту в короткости представлены карпаторусиньскы діалекты а таксамо і южнорусиньска бісіда переселенців до Войводини. **Оксфордський живий словник** не має дефініцію русиньского

языка, але курто дефінує гесло Русин: „Член корінного народу, проживаючого в будьякій частині пограничного регіону між Україною і Словачкою з переходом і до сусідніх частин Польщі і Мадярьска“.¹⁴ У великій світовій універсальній енциклопедії *Британніка*, в якій авторами статей суть ведучі світові експерти з різних сфер а робить на ній коло 4000 авторів і редакторів, мож таксамо найти гесло „руси́нский язык“. Автором статті о русиньскім языку і Русинах в уведжений енциклопедії є професор П. Р. Магочій. Їго інтерпретація русиньского языка виходить з історичної генези і розуміння терміну, а то, од „офіційного языка канцелярії Польско-литовского князівства, через бісідний або простий язык выходославянського жительствова (сучасны Білорусы і Українці) і офіційний бісідний і писмовый язык выходных Славян (сучасных Українців і карпатських Русинів) в періоді Австрійської імперії, аж по його сучасну дефініцію, яка ся односить ід бісідному языку і варіантам літературного языка кодифікованих в 20. сторочу про карпатських Русинів жыючих на Україні, в Польщі, Словачії, Мадярьску і Сербії“.¹⁵

Як мож відіти, русиньский язык можеме в єдній з найрозширеніших інтернетових інформачных баз найти без проблемів як в світових языках, так і в языках країн, в котрых самы Русины жыють. Їго презентація є в основі єднака, причім всягды є русиньский язык класіфікований як выходославянський язык, з вынятком южнорусиньского, респ. войводицького русиньского языка. В дакотрых языковых верзіях Вікіпедії ся навише можеме дізнати і конкретнішы інформації ці інтересны факты, як напр. в англійській ці французькій.

В далшій частині представиме рефлексії русиньского языка на сторінках різних публікацій. Позитівне є, же в остатніх роках і російська наука поміняла своє одношіння к русиньскому языку і Русинам як окремому народу і многы учены го виділюють як самостатный выходославянський язык, респ. мінімально пояснюють дві сторони назерання на даний вопрос. Зато в дакотрых сучасных російських енциклопедіях, учебниках і атласах мож о русиньскім языку прочитати курты інформації або окремы статті. Як приклад можеме увести публікацію *Народы России: Атлас культур и религий*, де в частині о етнічній структурі жительствова Росії автор статті П. І. Пучков пише, же „большинство русин, видимо, назвали себя во время переписи украинцами“ і пояснює, же „так им привычнее, ибо название ‚русини‘ в советские времена не признавалось“.¹⁶ Статус Русинів як окремого народа в публікації пописує ся як спорный, причім „некоторые исследователи (особенно на Украине) считают русинов этнической группой украинцев а само слово ‚русини‘ – устаревшим названием украинцев, применявшимся в Австро-Венгрии“.¹⁷ В другім, доповненім виданю з 2009 року є уведжений і список *Новые этнические категории в переписи 2002 г.*, до котрого была меджі іншыма доповнена і категорія „русини“.¹⁸ Тото саме ся пише і в іншій російській енциклопедії під редакціє

В. А. Тішкова з року 1999.¹⁹ О Русинах мож в даній енциклопедії прочитати і під геслом „Греко-католики“ в авторстві П. І. Пучкова.

Далша публікація *Языки мира: Славянские языки*, яка представляє єден том з многотомной енциклопедичної серії *Языки мира* видаваної Інститутом языкознання Російської академії наук, описує языки славянської групи індоевропейської родини языків. Языки в даній енциклопедичній серії суть представлены подля схеми, яка загорнює соціолінгвістичну, діакронну і синхронну структурну характеристику. В публікації є русиньский язык значно широко представленый А. Д. Дуліченком в статті о малых славянских літературных языках. Дуліченко характеризує як соціолінгвістичну ситуацію русиньского языка, так і основну його характеристику, точніше два його варіанти – карпаторусиньский язык і югославорусиньский літературный язык.²⁰

В *Енциклопедії історії України* з року 2012 находиме гесло „русини“ з пояснінем, же то є назва „українців до кінця 18. ст., а на західноукр. землях – і в 19 – на поч. 20 ст.; дотепер частково збережена в Закарпатській Україні і серед емігрантів-закарпатців у США“.²¹ Далє енциклопедія уводить, же „у Галичині періоду між двома світ. війнами польські власті нав’язували застарілий на той час термін ‚русини‘, щоб заперечити український характер корінного населення“.²² Хосновання спорного етноніму на Словачії „Русины-Українці“, заведеного по році 1989, енциклопедія пояснює так, же українська інтелігенція Пряшівщини тепер хоснує тото означіння „для підкреслення належності закарпатської гілки до всього українського народу“ і „натомість ідеологи русинської окремішності поширюють словосполучення ‚русини і українці‘ та впроваджують вигаданий ними етнонім „карпаторусини“, щоб зобразити русинів (карпато-русинів) окремим народом“.²³

Словацька лінгвістика, подля прикладу дакотрых інших країн, не все класіфікує русиньский язык як окремый і не заділює го при генетичній класіфікації языків ід выходославянським языком. Видно то і в публікації *Všeobecná jazykoveda* автора Ю. Долніка, котрый в класіфікації славянських языків к выходославянським заділює штандартно лем три языки: російський, український і білоруський.²⁴ Видно то і в дакотрых сучасных чеських публікаціях. Наприклад Ф. Чермак в книжці *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky* таксамо в генетичній класіфікації языків не виділює меджі выходославянськими языками русиньский язык.²⁵

Єдним з перших авторів в рамках словацької лінгвістики, котры ся русиньським языком як окремым зачали занимати є Ян Доруля. В році 2000 вышла в його едіторстві визначна публікація з назвом *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodu po súčasnosť*²⁶. Далшов публікацієв у словацькій лінгвістиці, де русиньский язык є виділенийый як окремый язык, є інтересна публікація Віліама Мрушковіча *Európa jazykov a národov na prahu*

tretieho tisícročia видана в році 2008, котру видала *Matica slovenská*, а в ній автор заділює русинський язык із вшиткыма ёго варіантами²⁷ до групи виходославянських языків ведно з російським, білоруським і українським. Є то енциклопедія языковых і народных громад, котра описує 86 європейських языків пятёх языковых родин і вшиткы етнічны группы, якы тима языками бісідують. У енциклопедії Мрушковіч дає таку характерістіку русинського языка: „*Ide nesporne o juhozápadoukrajinské nárečia, ktorých nositelia však prešli iným historickým vývojom, a preto sa u nich vyvinulo iné, aj keď niekedy nevyhranené etnické povedomie, ktoré podnecovalo prinajmenšom značnú časť Rusínov k pokusom kodifikovať svoje dialekty za spisovný jazyk*“.²⁸ Мрушковіч дає шыршу характерістіку, главно із соціолінгвістичного погляду, окремых русинських варіантів (лемківського языка, русинського языка на Словакії, русинського языка на Україні і русинського языка у Войводині), якы ілюструє на конкретных текстах.

Далшов публікацієв, у котрій русинський язык находит своє місце, є монографія **Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska** з року 2014, де авторка Ю. Дудашова-Крішшакова заділює карпатський русинський язык ід виходославянським языком, што демонструє окремов капітолов у монографії в рамках виходославянських языків ведно з російським, білоруським і українським языком. На розділ од многих інших лінгвістів, котры генетичну базу войводинського русинського языка дефінують як спорну, Дудашова-Крішшакова ясно підкреслює, же „*karpatská rusínčina sa z genetického hľadiska zaraďuje do skupiny východoslovanských jazykov, kým vojvodinská rusínčina patrí medzi západoslovanské jazyky*“²⁹. О рік пізніше авторка видала окрему публікацію **Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia**, котра вышла в серії високошкольських учебників Інституту русинського языка і културы Пряшівської універзیتی. Русинський язык ту Дудашова-Крішшакова не заділила в рамках традиційної трихотомічної класіфікації до виходославянської групи славянських языків, але прихылила ся в славістіці к новій класіфікації А. Д. Дуліченка, котрый русинський язык дефінує як славянський літературный мікроязык: „*Spisovná rusínčina patrí k najmladším spisovným slovanským jazykom, ktorá bola kodifikovaná na základe rusínskych nárečí z východného regiónu. Spolu s ďalšími jazykmi, ktoré sa etablovali po spoločensko-politických zmenách koncom dvadsiateho storočia, patrí do skupiny tzv. spisovných slovanských mikrojazykov, resp. minoritných jazykov*“.³⁰

Далшый словацькый лінгвіста-корєаніста Й. Гензор у своїй монографії **Jazyky sveta – história a súčasnosť**, представляє скоро 2000 языків вшиткых контінентів, причім в рамках словацької лінгвістики іде о найуціленішу публікацію зо сфєры лінгвістичної антропології. Своє місце сі в даній публікації нашов і русинський язык, причім автор го заділює ід общо узнаваным літературным славянським языком: „*Všeobecne uznávaných spisovných slovanských jazykov,*

ktoré reprezentujú národné, prípadne národnostné celky, je dnes 17 – ruština, polština, ukrajinčina, čeština, srbcina, bieloruština, bulharčina, slovenčina, chorvátčina, slovinčina, bosniačina, macedónčina, čiernohorčina, kašubčina, rusínčina, horná lužická srbcina, dolná lužická srbcina“.³¹ В трихотомічній класіфікації русинський язык заділює ведно з другыма языками до виходославянської групи. Подля Гензора „*od roku 1990 sa datuje rozsiahla obroda Rusínov a v 21. storočí väčšina vedcov uznáva rusínčinu ako štvrtý východoslovanský jazyk*“.³² З погляду огрожености языків русинський заділює ід языкам, котры „*už netreba pokladať za striktné ohrozené, napriek tomu ich postavenie by sa malo starostlivo sledovať*“.³³ В році 2009 у рамках научного проекту Інституту класічных штудій Філософичной факулты Масариковой універзیتی в Бырні вышов у серії публікацій **Jazyky v komparaci** учебник Радослава Вечерки під назвов **Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu**. Учебник обсягує традиційный перегляд славянських народных языків. Выходячі із серії публікацій *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, реалізованых в роках 1992 – 2000 Опольсков універзитов у рамках меджінародного научного проекту *Współczesne przemiany języków słowiańskich*, в якій над її звычайны рамки вышли і компендії присвячены западославянському кашубському языку і виходославянському русинському языку³⁴, автор вирішив загорнути до своєї публікації і тоты языки. Русинський язык є подля нєго „*vnitřně nestabilizovaný a v tomto celku patrně zatím i dosti umělý*“³⁵. Зато не выдїлює русинський язык як окремый виходославянський язык, але уводить го в капітолі о малых славянських языках, причім го заділює ід українській (тыж рутенській, т. з. українсько-білоруській) языковій области. Вечерка конштаує, же така шырока етнолінгвістична теріторія, яку до карпаторусинського літературного мікроязыка заділює Дуліченко, т. з. діалектний комплекс Підкарпатської Руси (Закарпатської України), выходной Словакії, юговыходной Польщі, русиньскы діалектны формы в ізолованых селах на севері Мадарьска (респ. і Румунії) і розсіяный, діалектно варіантний русинський язык вжываний в розлічных містах США і Канады, „*to vše ve svém souhrnu ovšem zdaleka nemůže být chápáno jako jeden spisovný mikrojazyk*“.³⁶ В монографії курто представив історичны і соціолінгвістичны факты звязаны з русинським языком.

Тема русинського языка ся стає штораз интереснішов про многих бадателів з розлічных країн Европы і Америки. Прикладом суть статі домашніх авторів у славістичных зборниках і інших научных і одборных публікаціях, як напр. *Philologica*³⁷, котру выдає Універзита Коменського в Братіславі, колектівна монографія *Area Slavica*³⁸ видана Остравсков універзитом, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*³⁹ выдавана в Будапешті, ці найновше опублікована стаття А. Плішковой в зборнику *Minderheiten in der slawischen Welt: Sprachkontakte und kulturelle Identitäten*⁴⁰ виданім в Берліні і дакотрых далшых. Интерес о русинський

язык проявили і учени з Німецька, де доконця на Славистичнім інституті Університету у Фрайбургу vznikнув научный проект, в результаті которого має бути створений корпус бісідного русинського языка, в першій ряді пригранічних регіонів. Проектом під веджінём професора Ахіма Рабуса ся бадателі намагають добыти одповідь на вопрос, які зміны настали в діалектах єдного континуума по ёго розділіню границями.

Суть і філологове, котры ся данов проблематиком систематично интересують, вдяка чому тема русинського языка ся дістає до научных і універзитных кругів. Як уж сьме выше конштатовали, у векшій мірі ся науковці займають войводинымським русинським языком, причём їх интерес викликали многи роботы професора Александра Д. Дуліченка,⁴¹ який є і автором нового понятя в лінгвістичній термінології – славянський мікроязык⁴². Дуліченко присвятив дакілько робот войводиному русинському языку (южно-русинському) іщі в 70-х роках 20. стороча, коли ся і зачала розвивати тартуська школа⁴³. Дало бы ся повісти, же був єдным з мотивуючих факторів у процесі крісталізації карпатських русинських літературных языків. Брав активну участь на конгресах русинського языка, де представлєвав свою концепцію славянських мікроязыків, ід котрым причленив і карпатський русинський язык. Великий принос до русинського языка зробив выданём антології текстів⁴⁴, які ілюструють розвиток русинського языка уже од 15. стороча аж дотеперь. Неперерывно слідує розвой славянських мікроязыків і сфери їх функціонування, што попри языковых нормах і екзистенції писменности, у дакотрых языків розвивающей ся дакілько стороч, творить основны знакы про фунговання языка у позиції літературного.

Но суть і такы лінгвісты, котрых веце заінтересовав язык Русинів на Закарпатю, Словакії і в Польщі. Єдным з них є російський лінгвіста Сергей Сергєєвич Скорвід, якого основным замірянём суть западославянськы языкы і порівнююча грамати́ка славянських языків. Русинському языку він приділив позорность іщі в початках ёго новодобой історії по році 1989. В 1997 році Скорвід в статі **Малые славянские языки: в каком смысле?** аналізував „лексические колебания, далеко идущую морфологическую вариативность и фонетическую разноголосицу“⁴⁵ на сторінках пресы, які наслідно привели к потребі кодифікації русинського языка. Но дале конштатує: „Однако и сейчас, по проверенной информации, он (позн. автора: кодифікованный язык) является достоянием немногих: рядовые русины порой даже не знают об этой кодификации.“⁴⁶ Іщі векшу языкову роздробленость видить Скорвід в языку Лемків і в языку Русинів на Закарпатю. За дакілько років пізніше але він сам реагує на то, што написав у 1997 році. Як пише ку концу статі **Язык(и) русин в онлайн-режиме**, в котрій аналізує язык інтернетовых сторінок Русинів „сегодня я уже не могу повторить, что литературный словацко-русинский является достоянием немногих, как это казалось в 1997 г.“⁴⁷ В цілім русинський язык на Словакії

Скорвід оцінює як „масштабный и решительно развиваемый литературно-языковой эксперимент, при благоприятных условиях способный увенчаться возникновением полнокровной языковой иерархии наподобие южнорусинской – либо даже структуры, имеющей характер международный“.⁴⁸

В році 2017 вышов у Російській академії наук в Москві зборник під назвов **Миноритарные и региональные языки и культуры Славии**⁴⁹, який приготував Славистичний інститут. В нім суть поміщені дві статі на тему русинського языка (Фейса⁵⁰ і Вашічек⁵¹). Меджі славистичными роботами російських славистів находиме і статю з року 2013, де ся єй автор Вячеслав Чарскій займає проблемами і перспективами русинського языка. Автор ся серьєзно займає русиністиком, о чім свідчить факт, же в Москві в 2008 році обгаїв кандидатську дисертацію з назвов **Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: Лингвогенетический аспект**. Як потрібне видить досліджовати карпатськы русинськы варіанти языка не в рамках „довольно неясной категории славянских литературных микроязыков, в которую традиционно включают и кабинетные опыты отдельных энтузиастов типа западнорусинского или ляхского языка, а в одном ряду с другими близкими им по многим социолингвистическим показателям миноритарными европейскими языками: например, сербо-лужицкими или ретороманскими“⁵².

Далшым російським славистом, який присвятив статю русинському языку, є Ю. Мусорін. Статя вышла в році 2007 в зборнику **Актуальные проблемы словообразования и лексикологии Х**. У вступній части статі автор конштатує, же русинський язык ся як четвертый меджі выходославянськыма языками споминать дуже рідко. Далє уводить, же „значительной части лингвистической общественности даже неизвестно о самом факте существования этого языка“⁵³. В статі курто представлює історичный розвой русинського языка а потім подає характерістку уже в інтенціях назвы статі, т. зн. з погляду лексикології. Як характерный знак лексікы русинського языка Мусорін видить „наличие в её составе большого количества церковнославянизмов“ і „по этому признаку русинский язык сближается с русским и противопоставляется украинскому с белорусским: в последних двух церковнославянизмы практически отсутствуют“⁵⁴. В принципі в статі бадатель переважно пише о языковій інтерференції і перебраню слов з інших языків і в заключіню статі подає в п'ятих пунктах знакы, котры подля нёго найвеце характерізують лексичну базу русинського языка.

Недавно, в році 2018, вышов в Японії під редакцієв А. Д. Дуліченка і Мотокі Номаті зборник **Славянская микрофилология**, котрый є шпеціально присвячений славянським мікроязыкам і славянським мікролітературам. Тематика русинського языка і русинської літературы є ту представлена скоро в половині статей опублікованых у данім зборнику. Треба кон-

(Продовжіня на 21. стор.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2020 ч. 4

Дорогы читателі,

многору пишув вступны шорикы Поздравліня Русинів з даякым веце ці менше особным задуманём. На жаль, днешні шорикы не можу написати інакше, як їх присвятити вызначному чоловікови мого жывота, котрому 15. юла 2020 світло жывота згасло навікы – моёму дідові. Думам собі, же хоць нхто з вас го не знав, дуже рад бы сьте з ним посиділи і пофіглівали. Голіч із Шаріша, оптіміста з великым змыслом про гумор і іщі векшым сердцем і любовлём к родині. Чоловік, котрый ня в молодости учів читати і любити літературу. Міфы і легенды, добродружны і історичны романы, але і байкы, анекдоты ці куцік романтїкы, то вшытко мав дідо рад. Подобні єм порихтовав і обсяг четвертого Поздравліня Русинів на рік 2020. Про любителів поезії посылам віршы **Марії Гірової-Васькової, Штефана Сухого, Юрка Харитуну і Гелены Гіцовой-Міцовчїнової**, байкы-забавлякы **Осифа Кудзея** і курту приповідку з книги **Михайла Гиряка**. Мам надій, же собі выбере каждый з вас.

А маю іщі єдну несмілу надій... Няй тоты сторінкы повны літературы трафлять і за дідом на дорозі до неба. Дідку, дякую ті за вшытко!

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД, Центер языків і култур
народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і културы ПУ

Марія ГІРОВА-ВАСЬКОВА

Родне гніздо

Чеканя на телефон

Боже, як недобрї
Кедь телефон нїмый,
Кедь ся в нїм не озве
Хтось дорогий, мілий.

Лем слово ся хоче
Частїше учути,
Абы сердце могло
Легше в грудях бити.

Послїдній одказ

Плаче дівка в гаю,
Горенько нарікать,
Свої довгы косы
Над водов розплїтат.

Не хоче уж дале
На тім світї жыти,
Кедь мілий одышов
До войны служыти.

Никого не має,
Сама ту зістала,
Їх велику ласку
Война розорвала.

Так вірила, бідна,
Же щастлива буде,
Же з мілым доведна
Жылот перебуде.

Як двоє голубів
Міцно ся любили,
До конца жывота
Ласку сі слюбили.

Але кедь по роках
Ку мілій вертав ся,
До вражеських рук
В чужїні дістав ся.

Загынув далеко
В пустынї, вертепах,
Своїй мілій не встиг
Зохабити одказ:

„Любив єм тя міцно,
Як Бог приказує,
Няй в своїм животї
Щастлива зістанеш.“

Кедь жаль сердце стискать

Родный мій край, мілий
Де діти мі жыють,
Далеко єм од них,
Пісню співам цливу.

Одыйти-м мусила
Про скламання мужа,
Котрому єм з ласков
Сынів породила.

Підлостёв ся менї
По роках завдячів –

Іншу собі нашов,
З дітми ня одшмарив.

Ани просьбы сынів,
Красны очка внучат,
Му не доказали
Чого ся допущать.

Кедь над нами Бог є,
З высот ся позерать,
Же свої діточкы
Любила-м, він знать.

Же сердце і душу
Єм їм передала,
До жывота вшыткых
З ласков приправила.

Днесь жыю далеко,
О чужїх ся старам,
На своїх дорогах
Із жалём споминам.

Вірю, же раз прийде
День світлый, сонячний,
Кедь жылот в чужїні
Буде мій послїдній.

Спомины на дїтськы роки

Кедь ся в Руськім раю
Сонїчко вказало,
Коровкы на довбід,
На луку ся гнало.

За вочередѣв ся шло –
Од хыжы, до хыжы,
На каждого ся ушло
Без даякой хыбы.

Стары зачінали,
На пашу выгнали,
Молоды їх потім
Вшитых вычеряли.

На тім полю мілім
Што ся лем не діло!
Бавили ся діти
Як ся їм хотіло.

На „пігу“ і „фігу“
На крутку лоптову,
З кульками по траві
З сказками в голові.

Так сі речовали
Діточкы міленькы,
Складовали притім
Рученькы біленькы:

„Шавел, Павел, Микулка
Гребе глину, як курка,
Выгріб собі ямку,
Нашов собі шапку,
Шапка была протята,
Сідали на ню потята.“

Або:

„Миколайко стратив яйко,
Гусарь йшов,
Так нашов.“

А дівочки сі ворожили:

„Бобрунка, бобрунка,
Де є твоя жунка?
Ці горі, ці долов,
Ці під чорнов землѣв?
Полеть там,
Де я ся оддам.“

Кедь огник не хотів горіти,
Так сі бісїдовали:
„Жобрак-каліка,
Дай нам, Боже, огника!“

Ай приказкы приказовали:
„За царя Тимка,
Коли была земля тонка,
Царь землю з палцѣм пробив,

Тай ся воды напив.“

Потім іщі всякы
Гры выдумовали,
Коровкы так не раз
Домів не пригнали.

Ёй, што было крику,
Што ту было биткы,
Мало-хто порозумів
Нашы мілы дїткы.

А дома требало
Найменьших бавити,
Ручкы складовати
І з нима тяпкати:

„Тяпы ручкы, тяпы,
Підеме до бабы,
Од бабы до діда,
Там нам дадуть хлїба.“

А кедь дітя мале
І дале плакало,
На утіху ся му
І таке співало:

„Плач, плач,
Дасть ті бабка колач!
Вый, вый,
Дасть ті бабка помый!“

Так сьме выростали
Вшиткы у покою,
Забыти ся не дасть
На долину свою.

Любов ку родному

Краю родный, краю,
Як на тя забути,
Кедь мі там ножочки
Зачали ходити.

Ножочки ходити
А руки робити,
Там єм ся учіла
Співанкы співати:

„Ой горы, долины,
Русиньскы, прекрасны,
Гаї зелененькы
К сердцю сьте приросли.

Потічкы, ярочки

З пастивск, лук стїкайте,
Струнам сердця мого
Дыхати давайте.

Ай кебы-м цїлый світ
Навколо обышла,
Красшого од свого
Краю бы-м не нашла.“

Не сила богатства
В горах проквітала,
Лем любов братерьска
Сердця наповняла.

Русинка я, дївка
Русиньского роду,
Хоць пішла-м далеко,
Своє не забуду.

На свій край родненький
Буду споминати,
Співанков і стишком
Людей потїшати.

Полотняна гайтка

В худобненькім краю
На світ ня привели,
В полотняній гайтці
По полю носили.

Над головков моєв
Пташата співали,
Конарикы стромів
Колыску гомбали.

Теплый вітрик ту-там
Під плахту накукув,
Личко погладив мі
І зась десь одфукнув.

Я в гайтці на полю
Солоденько спала,
В головці маленькій
Красны сны спрядала.

(Марія Гірова-Васькова:
Родне гніздо, Пряшів: Русин
і Народны новинкы, 88 с.,
ISBN 978-80-88769-87-3.)

Штефан СУХЫЙ

Слон на Кычарі**Слон на Кычарі**
(Байка)

Што за чудо, што за чары?
Затрубів слон на Кычарі,
Зъявив ся ту із Індії,
де робить в телевизії.
Мать намір світ облетіти
на балоні за пів літа.
Што хоче, ся просять діти.
Же засобы доповнити...

Нато жены у валалі
обіднавкы гнедь дістали.
Голодный слон захотів
десять міхів пирогів,
штири котлы кеселіці,
фучок, грибів, тендеріці...
Гнедь збогатіли Руснаци
на слонячій турістіці.

І ся розшырили фамы,
же слон платив талярями.
(Кривы правды суть дачіі,
бо то были лем рупії.)
Село старосту притисло,
няй слонови пошле писмо.
Він загнав му прязны слова,
же го ту чекають знова.

Не убігло четверть рока
й одповідь пришла коротка.
Істо мате добру страву,
выживну і міцно здраву
і самы сьте вы, Руснакы,
люде предобротной дякы.

Но мате стрілців неслухных
у зеленых губертусах.
На стріляня мають гураж,
стрілили бы ня на гуляш.
Вырубаны ваши лісы,
звірина ся у них дусить,
так нач вам щі треба слона,
кормте своїх звірів дома.

Песє мися
(Байка)

Не все час мать таку шансу
Познимати із шый ланцы.
А щасточко барз файнове
трафило ся Бобінови.

(Просите ся, хто то єсть?
Знайте, же сусідів пес.
Знамый є він демократ,
што вольностєв дыхатъ рад.)

Хоць не чує ланц на шый,
цілый день жалостно выє.
Што ся з тобов, Бобі, дїє,
же так прязно ламентієш? –
взве ся пес Рексієм званый,
што при плоті привязаный.

Спустили ня з ланца, брате,
новембровы демократы,
бігам і любочу сміло,
но голодом ня ізмоіло.
Добрі было мі колиська,
кажде рано – повна миска,
а одколи вольні пискам,
іспорожніла ай миска.

Песій живот є на ланцу
й чекать на паньску ласку,
но не хваль таку слободу,
кедь іздыхаш од голоду.

Ой, люде суть потвориска,
позбыткують ай із псиска.
Кедь вам дадуть вольность
днеська,
завтра од вас возмуть миску.
І том выє не єден
пан демократ голоден.

Ай ты пісны гамбы стуляш?
Чекай на вольбовый гуляш.

Руснак і граблі
(Байка)

Руснацький край є барз мілі,
моя мамінка там бідлі.
Якей є ту гезкей люфт,
хтел біх таді бідлет фурт.

Вітай, сынку, што то гвариш?
Гнедь мнє пірогі навариш!
Навштівіл йсем роднов Ублю,
так мнє таді їсти дей
а вшехно буде о'кей.

Сыну, де-сь перебував?
Мамо, я світ зрайзовав!

Мамка просить сына прязні,
няй він возьме до рук граблі
і спомічнов стане силов.
Андрій ся їй озвав міло:

Граблі... Цо то слово значі?
Ать се гласіт у мнє рачі!
Й несподівно на них крочів
а вни прас го меджі очі.

Ах, господь бы тя заляв!
Же то граблі, я не знав...
Бо кедь прийду до Дечіна,
на языку мам чешіну,
у Тренчіні – словенчіну,
о рік верну ся до Ублі
й по чалі ня тріснуть граблі.

Зато, же-сь ничіє бердо,
махли сьме тя дакус твердо,
та мы товкли не Руснака,
лем пів-Чеха, пів-Словака,
што утік недавно з Ублі,
і нараз гутонить чудні.

Сыну, де-сь перебував?
Мамо, я світ перешов!

Же єсь Руснак, ты не тай,
і щі таке памятай.
Кедь рот тримле розум в чести,
тот го пне ку высокости,
так кладеш ты на трон маму
й даваш силу свому роду.

А вы, хлопці з Розток, з Ублі,
не давайте світу покій,
найдыте усе в мысли місце
ай про материне словце.
Словом пусто не нараблять,
хто давать честь мамі й граблям.

Сыну, де-сь перебував?
Мамо, я світ звандровав!

Грибарь і кусачка
(Байка)

Порціює грибарь дома
запах лісной далькы,
лізуть по столі стоножки,
мурвані, щіпалкы.

Тоты створы палцєм пучить,
йде сіркаста юшка,

як ту голосом хробачім
замерьвить ся ташка.

Розбераш світ на часточки,
Як на зачатку був?
Но ты не трий нашы лабкы
Забабранов руков.

Мы сьме живого роджаю,
землёв выплеканы,
дайте місце нашій зарві
і про природы планы.

За палець го віло штоська...
Ах, чортова бабо!
Щіпло тя властне сумліня,
а то іщі слабо.

Та раз нас вкусить океан,
земля ай небеса.
Но што повіш мі, грибарю,
чом страхом трясеш ся?

Досправды грибарь занімів,
мыслёв тяжко гребе,
і наглї-м збачів, же то я,
то я забыв на себе.

Пробачте, не хотїв єм так,
хробаче з весміру,
бо не лем в літі людкове
страчають вкус і міру.

У вашій школі все треба
вчіти чоловіка,
бы каждый крок і каждый час
не дав світу грїха.

І што же єсть то кусачка,
походить із чого?
Чудо, хоць ся не вкаже,
а тне до живого.

Балада о німій лелії (Байка)

Літочко помаранчове
розъяснений день квіткує.
Просить ся моталь: – Ты-сь чія?
Квітка гварить: – Я – лелія.

Серед гаїв чути співы.
Хто то співать? Лісны дївы?
А то Марька співом квітне
й чудує ся квітча бідне.

Як бы-м так співати знала,
моталїв бы-м чаровала,
знали бы о мі далеко –
на полю і по вертепах.

Уже першы звїзды вышли,
а квітови все на мысли,
же ним штоська чудні рушать,
хоць ай вітры по дебрях сплять.

То я в тобі – душа речі,
од котрой не мож утечі.
Єм дївского співу сила
й пещу тя, бы-сь дивні цвила.

Слово і спів хоць суть файны,
та шувности мілшы фарбы.
В духу думать так лелія
білоружового тіла.

Краса іде од корїня, –
радить ей властне сумліня.
Радше знати будь готова,
што мысль ховать до слова.

Бо кому дав господь силу
Выгваряти звуку мілы,
тот ний красу родной речі
бечалує, не калічить.

Хто свою реч пестить
тому слова дають силу.
Лелія то не слухала,
тай навсе німов зістала.

Де ся діла її слава?
Лем з корїня тече щава.

Смутна верба

Верьбы суть такого роду,
місто кровли мають воду,
но як зацвинуть у маю,
рої пчол на них сідають,
їх запах йде до світа гет
а землю скроплять воск і мед.

Было на зачатку літа...
Земля, водами умыта,
зеленёв ся приодїла,
меджі нёв ай верьба міла.
Над водов ся миготїла,
де плив образ її тіла.

Доброго все было мало.
Єдной днины так ся стало,
же надышли громы, зливы,
та вни верьбу поқырили.

Зістала з нёй в воді деська,
мацірна жыва голузка.

Нашов шугай прут верьбовый,
засадив го до дубровы.
Як вырастеш, буду знати,
же тя найду близко гати,
коло вод буйного ярку
выстружу сі з тя піщалку.

Верьба пренещастна была,
чом праві вна, а не другы
зазнавать невтішну долю
і росте на чужім полю,
одділена од корїня
 голузка сама, єдина.

Хоць сьме малы, терпезливо
чекайме квітнута диво,
бо бы в нас дух красы стерпнув
й станеме ся смутнов верьбов.
Не раз квітку літні воды
возьмуть з райской загороды.

Перелынають ся роки,
не йде хлопець в тоты боки.
Так бы-м радо щастна быти! –
спущать верьба низко пруты.
Смотрят люде, што ся стало,
же стромови невесело.

Самота ай конарь скварить,
цвине, пахне, но не гварить.
Як ся ті даколи стане,
же тя стрїтить щастя плане,
ты приятельство в сердцю трим
й не будеш, як верьба, смутным.

Наконець в тім така правда,
же хтось міцный навсе дав так,
же значить в світї велё,
ці-сь смутный або веселый,
же щастя принадлежит тым,
котры рахують ся к живым.

Верьбы суть такого роду,
місто кровли мають воду,
но як зацвинуть у маю,
рої пчол на них сідають,
їх запах йде до світа гет
а землю скроплять воск і мед.

(Штефан Сухий: *Слон на Качарї,
Пряшів: Русиньска оброда на
Словеньску, 2007, 64 с., ISBN 978-
80-88769-78-1.*)

Осиф КУДЗЕЙ**Цукерь, мед і фефферонкы****Перецініня**

В єдній церкві при Высланці
 пришов такой по вівчанці
 жених ку священникови
 і потихше ёму повів:
 „Хочу ся вас опросити,
 кільки вам мам заплатити?“

„На то не є певна сума,
 каждый мі дасть, як сі здумав.
 То подля того, пан Глиста,
 як ся му любить невіста.“

Жених пошматрав в героку
 і подав му пятьєвровку:

Піп посмотрив на молоду,
 пак до мішка – аж досподу.
 Вытяг з нёго руков правов
 дві пятьдесят – як выдавок.

**Нераз Мішо, Палё, Кубо,
 не вінчають ся про любов,
 многы сі невісты берутъ
 про пінязі, про карьеру...**

Радікалізм

Єдного дня в літнім часі,
 по фотбаловім запасі
 Еф-Це-Біле – Штарт-Червене
 повідать домашнім тренер,
 сімдесятник Ілько Гула,
 по дебаклі вісем нула:

„Ганьблю ся за вас, пайташе,
 так то уж не піде далше!
 Мусиме ся задумати,
 як зачати выгравати.
 Я сі з тым ламав головку –
 зроблю із вас цімбаловку!“

**Нераз за платы немалы,
 за пінязі грішны,
 грають професіоналы
 нелем фотбал смішний.**

Дезорьєнтація

Раз маїтелёви ТЕСКА
 пришла вечур есемеска,
 то ёго мілый сын Ото
 писав му зо школы тото:

„Скоро дай дачім великым
 перевезти до Африкы
 дакілько медвідів білых,
 бо іншак ті, няньку мілуй,
 ту в школї Святой Софії
 пропаду з географії!“

**Дакому дефіцит знаня
 компензують евра няня.**

Ослава

Єдна жена в селі Звала
 просить ся мужа Михала:
 „Од нашої свадьбы, мужочку,
 мине пять років у тім рочку,
 так тя хочу ослвити,
 як то думаеш ослвити?“

На тото їй повів Михал:
 „Найліпше минутов тиха.“

**Успішны манжельскы звязкы
 суть ослвлены шампаньскым.
 Манжельскы звязкы з крізами
 ослвуютъ ся слызами.**

Чары

Як в касині при Попрадї,
 пришов о лампу Аладін,
 в палінчарни за Тренчіном
 купив собі фляшку з джіном.
 Отворив ей в добрій вірі,
 но скламав ся в повній мірі,
 бо намісто Джіна-служы
 обявив ся дахто другый –
 быв то Іван з Хамородна,
 што му выслёпав джін до дна.

**Знам хлопа, што є як Джін –
 раз-два ся обявить він,
 як тот воробель на дашку,
 там, де отворяють фляшку.**

(Осиф Кудзей: *Цукерь, мед і фефферонкы*, Пряшів:
 Академія русиньской културы в СР, 2018, 192 с.,
 ISBN 978-80-89798-13-1.)

Юрко ХАРИТУН

Факлі горять

Нихто не розумить

Добрі же до слов
любовных рядків
слызы не стікають
розмочать ся од них
і не знаєш о чім
про кого пишеш
Рано перемалює трапління
на вірш розкошний
в яри з конарів
одлетить цвіт
стрілять пучки
як гомбічки на блюзці
Нихто не розумить
любви нашій
нихто
лем я і ты
Поки буду писати
нихто не згасить
факлі на душі

Завіджу

В долині моїй я дома
лем в облачках хыжчін
світла не видно
Згасли
як під дождем факлі
і так ту ходжу
не знаю чом завіджу
пташенятам спів
коли співам
співанкы мамы

Тернёва ласка

Зароснуту ласку тернём
не выкосиш
не выжнеш
Ласка не кресло
не посидиш в нїм
і не постіль
не полежиш
Запалю
може горіти буде
Яка прогноза на завтра
не знаю

Тайны

Люблю
барз люблю тайны
лем так
по довгих роках
стрітати доброго чоловіка
найти з дїтинства
деревяного коника
чістий незамулений студник
незароснутый пішник
на поді дідову піпку
кривульку ціфровану
Іщі так найти
о д в а г у
не відіти наше нещастя
зраду
не відіти
п р е г р а д у

Надій

Каждый має надій
топлячій
і залюблений
Топлячому
хтось подасть
руку
конарь
або сам їмить ся корїня
і выдре ся на берег
Плавати знаю
ціле літо у вырі як рыба
Стаціньський влак
є правдов
верне ся назад помалы
Любов наша
є надій
але мала

В обятях

В обятях
лем ты і я
яка радість
краса
Любов свою тварь нашла
Припяти на тіло крыла
літати сміло
хто бы не хотїв
А ты хотїла
В обятю
на руках тримаш дїтя

Підковка про щастя

В моїй мысли
загніздили ся твої очі
кобы любили
не утешу
кобы стріляли
давно не жыю
І так
із своєв самотов
понад Бескидом блуджу
Мені не треба
дотулити ся неба
На земли можу найти
підковку про щастя
По луці
тільки коників скаче

Фарбы

Фарбы квіток
фарбы жытя
ботанічна загорода
Плавать стріберна ріка
березы кучерявы
плачуть солодыма слызами
златы звїзды
і місяць блищать ся
світять на дорогу
Може найдеш місце
де мы стрічали ся
як у приповідці
на луці
засьятку квітками
мотылі трепочуть крыльцями
сядуть на твоє тіло
помалюють го
Таки фарбы
не намішають малярї

Любов є

Любов є
в чоловікови самому
любов родічі
любов діти
любов жена
любов родина
любов і я
любов моя країна

(Юрко Харитун: *Факлі горять*, Пря-
шів: Академія русиньской културы в СР,
2016, 340 с., ISBN 978-80-89798-06-3.)

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧИНОВА

На лісній полянці

Ці малярї чародїї
долины малїють,
же на лучнім образику
видно конвалію.

Із дрібными дзвіночками
тихо выдзвонїє,
там де вітор із телїжков
ей не загаміє.

Може в домі днесь славносна
є якась подїя,
бо у вазі тішить маму
біла конвалія

Летить справа неписана
в яри із горбочка,
же розцвила при ярочку
уж і фіалочка.

Хто же летить попахати
лилову шапочку?
Може пчолка прочітала
справу на листочку.

Перелітатъ Мая боса
через стріберну росу
бо лудила на гостину
камаратку осу.

Не літають як мотилі
уж стріберны влочки
і коштують щаву гості
з каждой фіалочки.

Прилетіла чародійка
аж із Доньской кручі
бо принесла до долины
од капуре ключі.

Выпустила понад горы
свої дивны трікы
і розпустив подбель в саді
златы кучерикы.

Пелехатый од радости
слухать приповідку,
же уж пчолка перелітатъ
із квіткы на квітку.

Просять ся у школі діти
школярика Гриця,
ці роцвила на бережку
квітка віторніця.

Літатъ вітор пояшений
із села до села
та ся несе долинами
новина весела.

Із радостев на полянку
выбігнув пастушок,
бо там збачів на квіточці
білый капелюшок.

У долині пробудженій
рознесла ся гудка
же на горбку при потічку
цвине незабудка.

Бо уж весна попід гору
браны отворила,
зато рано сині очі
квітка отворила.

Розсівала ярьна панна
дары із паклика
і выгнала уж кралёвна
пчолкы із улика.

Понагляють робітніці
од рана до скоку,
полизати уж на луку
солодкого соку.

Уж у небі златы лучі
сонечко карбулять
а спід землі на долинку
вылізла блідуля.

Може зато, же яринка
летить із Африкы
а з бзукотом пчолкы, осы
та і мотылики.

Тихо шепчуть дзюркотливы
за селом ярочки,
же із шовком вышиваны
на квітці листочки.

Хто одповість на тот вопрос

што ся в лісі діє,
хто там стоїть віковично,
а не походує.

Же не ходить з макетами
по зеленій горі,
але стоять як вояцы
каждый день в позорі.

То воячки у віночках
може лісны женкы,
у мундурі дичкы, вышні
та і черешенкы.

Цілы роты канджурявых
все на єднім пляці
дубы, буки, грабы, ясен
сторочны вояцы.

Як в підвечур із сатеном
тма до горы вкочіть,
уж армаді позакривать
ей сині очі.

То природа про нас творить
неповторны трікы,
зато в лісі покывують
златы кучерикы.

Каждоденно ся в долині
таке чудо діє,
же там стоїть все піхота,
а не походує.

Ці познате діти лісных
вояків уж мена?
Одповість вам на ваш вопрос
все з ліса озвена.

Там стражником в ліснім
царстві,
де звірятка скачуть,
все із пушков тады ходить
гайник у маскачу.

(Гелена Гіцова-Міцовчінова: **На лісній
полянці**, Свідник: *Tlačiareň svidnícka*,
s. r. o., 2018, 98 c., ISBN 978-80-89755-
63-9.)

„В сімдесятий семій країні“ –
Карпаторусиньскы приповідкы

Як старый дїдо до школы ходив

Были, жыли собі родічі і мали єдного сына. Дали вни го вышколовати, а як ся він вышколовав, та го оженили. По якімсь часі мати му вмерла і зістав лем отець. Але сынова молода жена часом зачала на свого свекра недобрї смотрити:

– Ты старый, горбатый і смаркатый, перестань мі по хыжи ходити!

– Што я мам, сыну, теперь робити? – просить ся нещастный старець.

А сын ся пішов своєю женой попросити:

– Што лем, жено моя, із вітцём робити? Ани го забити, ани кормити.

– Лем ся ты, мужу, не старай. Через ніч мы собі роздумаємо, што з ним учиниме на рано.

Сын подумав і повідать:

– Найліпше, жено, буде, як мы го даме до школы.

Рано сын устав і будить нянька:

– Няньку, вставай, бо підеш до школы. Дав ты мене вышколовати, та дам ай я тебе.

– Я уж барз старый, та де же я годен до школы ходити?

– Не одповідай мі, але ся позберай.

Што мав бідный старець робити? Красно ся позберав, пришов перед школьскы двері і задуркав.

– Добре рано, пане учітелю!

– Добре, добре! Што бы сьте хотіли, дїду?

– Пришов єм до школы.

– То уж є запізно.

І так ся дїдо вернув назад домів. Але на друге рано встав о півночі, пришов ку школі і сидить на сходах.

Як зачув учітеля ходити по кухні, зачав знова до дверей дуркати.

– Далше, далше, – повідать учітель.

– Добре рано!

– Добре рано! Та што же вам, дїду, треба?

– Та я пришов до школы.

– Дїду, уж пізно.

– Лемже вы мі, пане учітелю, вчера повіли, же я пізно пришов, ай днеська гварите, же уж пізно, а я ту сиджу од півночі, та як пізно?

– Дїду, дїду, то не пізно на години, але на роки, бо вы уж стары.

– Та же я уж старый до школы ходити?

І так ся дїдо обернув і пішов домів плачучі. Як ішов по дразі, фурмане везли праві дукаты а тому послїдньому выпала шкатулка із дукатами. Дїдо їх нашов і зачав раховати, а фурман як ся спамятав, же стратив дукаты, та собі споманув, же по дразі ішов дїдо, котрый хыбаль нашов єго шкатулку із грошами.

Пришов ку дїдови і му повідать:

– Дїду, не вы нашли мою шкатулку із дукатами?

Дїдо – ніч. А фурман го дав до суду і на суді ся просить судця дїда:

– Дїду, нашли вы пінязі?

– Нашов єм, як єм другый день наступив до школы.

І повідать судця тому фурманови:

– Та вы аж теперь, по роках ходите за пінязьми. Та коли то было, кедь дїдо уж старый і горбатый? Ідьте мі спереди оч, а вы, дїду, верните ся домів і памятайте навсе, же школа двигать память.

(Михайло Гиряк (ед.): „В сімдесятий семій країні“ – Карпаторусиньскы приповідкы / „In the Seventy Seventh Kingdom“ – Carpatho-Rusyn Folktales, New York: Carpatho-Rusyn Research Center, 2015, ISBN: 978-0-917242-07-6.)

Выголошенный 7. літературный конкурз Марії Мальцовской

Од **2. септембра до 13. новембра 2020** Сполок русиньскых писателїв Словеньска у сполупраці з Академієв русиньской культуры в СР і Інститутом русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові выписує **7. рочник Літературного конкурзу Марії Мальцовской** на найліпшы творы в области поезії, прозы, есеїв і драмы в літературнім русиньскім языку.

Оригіналны літературны творы в розсягу од 10 до 20 сторінок тексту (дотеперь нигде неопублікованы) може послати на адресу: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., Інститут русиньского языка і культуры ПУ, уліця 17. новембра ч. 15, 080 01 Пряшів** каждый автор од 18. року свого віку, жыючий в Словацькій републіці. Конкурз є анонімный, то значить, же каждый автор до обалкы з літературным твором вложить іщі єдну заліплєну обалку, в якій буде єго мєно, призви́ско, адреса і фотопортрет. Обалкы з мєнами і призви́сками будуть розбалєны председом пороты по оцінїню конкурзу (буде го оцінєвати тройчленна порота). Выголошіня выслїдків конкурзу ся одбуде зачатком децембра 2020. Найліпшы роботы, выбраны одборнов поротов, будуть наслїдно оцінены і опублікованы в часописі Русин.

Приправный выбор літературного конкурзу

РЕФЛЕКСІЇ РУСИНЬСЬКОГО МОВИ В РЕАЛНІЙ І ІНТЕРНЕТОВІЙ СВІТІ

(Закінчення з 12. стор.)

штатовати, же є то визначний крок допереду про русиністику, коли не самі русинські учени, але світові слависти пришили з ініціатив присвятити таку публікацію XVI. Меджнародному з'язду славистів і презентувати так в славистичній світі славянські микроязики, враховано русинського. Визначна є тота публікація і тим, як редактори самі пишуть, же „книга, таким образом, впервые представляет на XVI Международной съезд славистов в Белграде цельное повествование о славянской микрофилологии”⁵⁵.

Великий крок допереду про карпаторусиністику приносить нова ситуація, коли з ініціатив організувати научні конференції, видавати зборники і публікації розлічного характеру приходять не самі Русини, але учени, котрі ся тематиком русинського мови, літератури, культури ці історії заінтересовали. Як саме могли видіти, доста популярнов темов ся русиністика в сучасності стала главно в Росії. Интерес слідовати русинський мови приходиться і з боку світових лінгвістів западної частини світа. Главно в початках розвою русиністики на Словаччині а конкретно на мовних конгресах ся сходило много бадателів із розлічних сфер, котрих вопрос кодифікації нового славянського мови заінтересовав і хотіли бути при зроді такого мож повісти – главно про великі уже сформовані народи і мови – „феномену”.

То, же русинський мови ся поступно появлює в научних публікаціях як окремый славянський мови є добрим знаком, же стратегічні кроки, які були в початках зроблені, і далша велика робота учених і русинських культурних діятелів зроблена на полю карпаторусиністики дає свої результати. Позитивне є, же ся дефініції русинського мови як окремого мови, або ходем інформації о тім, же дакотрі лінгвісти го виділюють як окремый мови, обявлюють у високошкольських учебних текстах про студентів, будучих науковців.

ЛІТЕРАТУРА:

- DORULA, J., ed. (2000). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, ISBN 80-967722-5-2, 390 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2014). *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov: Vydavateľstvo PU, ISBN 978-80-555-1229-7, 222 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2015). *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia: Vysokoškolská učebnica*. Prešov: ÚRK PU, ISBN 978-80-555-1294-5, 285 s.
- GENZOR, J. (2015). *Jazyky sveta - história a súčasnosť*. Bratislava: Lingea, ISBN 978-80-8145-114-0, 686 s.
- Język rusiński. In: *Wikipedia: Wolna encyklopedia*. [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://pl.wikipedia.org/wiki/%C4%99zyk_rusi%C5%84ski
- Limba rutenă. In: *Wikipedia: Enciclopedia liberă* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_rutean%C4%83

rutean%C4%83

- MAGOCSI, P. R. Rusyn People. In: *Encyclopedia Britannica* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступне на інтернеті: <https://www.britannica.com/topic/Rusyn-people>
- MAGOCSI, P. R., ed. (2004). *Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русинський мови*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, доповнене видання з дакотрима змінами 2007, ISBN 83-86881-38-0, 485 s.
- MRUŠKOVIČ, V. (2008). *Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia*. Martin: Matica slovenská, ISBN 978-80-7090-858-7, 517 s.
- Rusyn language. In: *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language
- Rusyn language. In: *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language
- Rusyn. In: *Oxford Living Dictionary* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступне на інтернеті: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/rusyn>
- Rusyn. In: *Wikipédia: L'encyclopédie libre* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Rusyn>
- Ruszin nyelv. In: *Wikipédia: A szabad enciklopédia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Ruszin nyelv>
- VEČERKA, R. (2009). *Jazyky v komparaci 2: Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, ISBN 978-80-85494-87-7, 148 s.
- АЛЕКСАНДРОВ, В. А., ТИШКОВ, В. А., ШМЕЛЁВА, М. Н. (1999). Русские. In: В. А. ТИШКОВ, ed. *Народы и религии мира. Энциклопедия*. Москва: Научное издательство Большая Российская Энциклопедия, ISBN 5-85270-155-6, с. 449.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д., НОМАТИ, М. eds. (2018). *Славянская микрофилология: Slavica Tartuensia XI. – Slavic Eurasian Studies XXXIV*, Sapporo – Tartu, с. 1, ISBN 978-4-938637-94-1, 438 с.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2005). Малые славянские литературные языки (микроязыки). In: А. М. МОЛДОВАН, et al., eds. *Языки мира: Славянские языки*. Москва: Academia, ISBN 5-87444-216-2, с. 595-615.
- ІСАЄВИЧ, Я. Д. (2012). Русини. In: В. А. СМОЛІЙ, et al., eds. *Енциклопедія історії України. 9. том – Прил.-С*. Київ: Національна академія наук України, с. 372. [онлайн] ISBN 978-966-00-1290-5. Доступне на інтернеті: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>
- МАГОЧІЙ, П. Р., ДУЛИЧЕНКО, О. (2010). Мовне питання. In: П. Р. МАГОЧІЙ. – І. ПОП, eds. *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, ISBN 978-966-387-044-1, с. 501 – 509.
- МУСОРИН, Ю. (2007). Из наблюдений над лексикой русинского языка. In: *Актуальные проблемы словообразования и лексикологии X*. [онлайн]. Новосибирск, с. 332-336. [цит. 2018-11-25]. Доступне на інтернеті: <http://www.philology.ru/linguistics3/musorin-06b.htm>
- ПУЧКОВ, П. И. (2008). Народы индоевропейской языковой семьи. In: ТИШКОВ, В. А., ЖУРАВСКИЙ, А. В., КАЗЬМИНА, О. Е. (ед.), eds. *Народы России: Атлас культур и религий*. Москва: Российская академия наук, ISBN 978-5-287-00607-5, с. 48.
- ПУЧКОВ, П. И. (2008). Этнический состав населения России. In: ТИШКОВ, В. А., ЖУРАВСКИЙ, А. В., КАЗЬМИНА, О. Е. (ед.), eds. *Народы России: Атлас культур и религий*. Москва: Российская академия наук, ISBN 978-5-287-00607-5, с. 16.
- Русинский язык. In: *Википедия: Свободная энциклопедия* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://ru.wikipedia.org/wiki/Русинский_язык
- Русинська мова. In: *Вікіпедія: Вільна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Русинська мова>
- Русинський мови. In: *Вікіпедія: Свободна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступне на інтернеті: https://ru.wikipedia.org/wiki/Русинський_язык

СКОРВИД, С. С. Русинский язык. In: *Большая российская энциклопедия* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступно на интернеті: <https://bigenc.ru/linguistics/text/3520873>

СКОРВИД, С. С. (1997). Малые славянские языки: в каком смысле? In: *Малые языки Евразии: Социолингвистический аспект. Сборник статей*. [онлайн] Москва: МГУ, с. 184. [цит. 2017-03-27]. Доступно на интернеті: http://slavcentrur.ru/Proba/Skorvid/skorvid_small.pdf

СКОРВИД, С. С. (2009). Язык(и) русин в онлайн-режиме. In: *Славянские языки и современные средства массовой коммуникации*. (Международный научный симпозиум Славянские языки и культуры в современном мире) [онлайн]. Москва: МГУ, с. 318. [цит. 2017-03-27]. Доступно на интернеті: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/data/8.pdf>

СКОРВИД, С. С. ed. (2017). *Миноритарные и региональные языки и культуры Славии* [онлайн]. Москва: МИК, 272 с. [цит. 2017-03-26]. Доступно на интернеті: http://inslav.ru/sites/default/files/editions/slavia_minor_2017_0.pdf

СТЕПАНОВ, В. В. (2009). Этносоциальная картина современной России. In: А. В. ЖУРАВСКИЙ, О. Е. КАЗЬМИНА а В. А. ТИШКОВ, eds. *Народы России: Атлас культур и религий. 2-е издание*. Москва: Российская академия наук, ISBN 978-5-287-00718-8, с. 59.

ЧАРСКИЙ, В. В. (2011). О проблемах и перспективах русинского языка / русинских языков [онлайн]. [цит. 2017-03-25]. Доступно на интернеті: http://www.ruwega.com/news/o-problemakh-i-perspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov-/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copy&utm_content=http%3A%2F%2Fwww.ruwega.com%2Fnews%2Fo-problemakh-i-perspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov-%2F

Позначки:

1 Русинський язык. In: *Вікіпедія: Слободна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://rue.wikipedia.org/wiki/Русинський_язык

2 Język rusiński. In: *Wikipedia: Wolna encyklopedia*. [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk_rusi%C5%84ski

3 Русинский язык. In: *Википедия: Слободная энциклопедия* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://ru.wikipedia.org/wiki/Русинский_язык

4 Русинська мова. In: *Вікіпедія: Вільна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://uk.wikipedia.org/wiki/Русинська_мова

5 Русинська мова. In: *Вікіпедія: Вільна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://uk.wikipedia.org/wiki/Русинська_мова

6 Русинська мова. In: *Вікіпедія: Вільна енциклопедія* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: https://uk.wikipedia.org/wiki/Русинська_мова

7 Limba rutenă. In: *Wikipedia: Enciclopedia liberă* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: [https://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_rutean%C4%83_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_rutean%C4%83_(Переклад: 3. Ц.))

8 Ruszin nyelv. In: *Wikipédia: A szabad enciklopédia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Ruszin_nyelv_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ruszin_nyelv_(Переклад: 3. Ц.))

9 **Ausbau** – є самостатний тип языка, котрый є структурно близкий іншому языку (напр. словацький язык чеському) аж так, жебы могли быти поважованы за варієты єдного ідіому, лемже має велику міру елаборованости а диспонує писмовыми документами многих жанрів, котры покрывають потреби комунікації своїх вживателів.

10 Rusyn. In: *Wikipédie: L'encyclopédie libre* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: [https://fr.wikipedia.org/wiki/Rusyn_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Rusyn_(Переклад: 3. Ц.))

11 Rusyn language. In: *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: [https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language_(Переклад: 3. Ц.))

12 Rusyn language. In: *Wikipedia: The Free Encyclopedia* [онлайн]. [цит. 2019-01-23]. Доступно на интернеті: [https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Rusyn_language_(Переклад: 3. Ц.))

13 СКОРВИД, С. С. Русинский язык. In: *Большая российская энциклопедия* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступно на интернеті: <https://bigenc.ru/linguistics/text/3520873>

14 Rusyn. In: *Oxford Living Dictionary* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступно на интернеті: [https://en.oxforddictionaries.com/definition/rusyn_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://en.oxforddictionaries.com/definition/rusyn_(Переклад: 3. Ц.))

15 MAGOCSI, P. R. Rusyn People. In: *Encyclopedia Britannica* [онлайн]. [цит. 2019-01-20]. Доступно на интернеті: [https://www.britannica.com/topic/Rusyn-people_\(Переклад: 3. Ц.\)](https://www.britannica.com/topic/Rusyn-people_(Переклад: 3. Ц.))

16 ПУЧКОВ, П. И., 2008. Этнический состав населения России. In: В. А. ТИШКОВ, А. В. ЖУРАВСКИЙ а О. Е. КАЗЬМИНА, eds. *Народы России: Ат-*

лас культур и религий. Москва: Российская академия наук, с. 16.

17 ПУЧКОВ, П. И., 2008. Народы индоевропейской языковой семьи. In: В. А. ТИШКОВ, А. В. ЖУРАВСКИЙ а О. Е. КАЗЬМИНА, eds. *Народы России: Атлас культур и религий*. Москва: Российская академия наук, с. 48.

18 СТЕПАНОВ, В. В., 2009. Этносоциальная картина современной России. In: А. В. ЖУРАВСКИЙ, О. Е. КАЗЬМИНА а В. А. ТИШКОВ, eds. *Народы России: Атлас культур и религий. 2-е издание*. Москва: Российская академия наук, с. 59.

19 Позерай: АЛЕКСАНДРОВ, В. А., В. А. ТИШКОВ а М. Н. ШМЕЛЁВА, 1999. Русские. In: В. А. ТИШКОВ, ed. *Народы и религии мира. Энциклопедия*. Москва: Научное издательство Большая Российская Энциклопедия, с. 449.

20 Позерай: ДУЛИЧЕНКО, А. Д., 2005. Малые славянские литературные языки (микроязыки). In: А. М. МОЛДОВАН, et al., eds. *Языки мира: Славянские языки*. Москва: Academia, с. 595-615.

21 ИСАЕВИЧ, Я. Д., 2012. Русини. In: В. А. СМОЛІЙ, et al., eds. *Енциклопедія історії України. 9. том – Прил.-С.* Київ: Національна академія наук України, с. 372. [онлайн] Доступно на интернеті: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>

22 ИСАЕВИЧ, Я. Д., 2012. Русини. In: В. А. СМОЛІЙ, et al., eds. *Енциклопедія історії України. 9. том – Прил.-С.* Київ: Національна академія наук України, с. 372. [онлайн] Доступно на интернеті: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>

23 ИСАЕВИЧ, Я. Д., 2012. Русини. In: В. А. СМОЛІЙ, et al., eds. *Енциклопедія історії України. 9. том – Прил.-С.* Київ: Національна академія наук України, с. 372. [онлайн] Доступно на интернеті: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>

24 Позерай: DOLNÍK, J., 2013. *Všeobecná jazykoveda (Opis a vysvetľovanie jazyka)*. Bratislava: VEDA, с. 99.

25 Позерай: ČERMÁK, F., 2011. *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, с. 69.

26 Позерай: DORULA, J., ed. 2000. *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodnenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV.

27 Варіанти русинського языка подля Мрушковіча: Lemkovčina (v Poľsku), rusínčina (na Slovensku), rusínčina (na Ukrajině), rusínčina (na Balkáne).

28 MRUŠKOVIČ, V., 2008. *Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia*. Martin: Matica slovenská, с. 36.

29 DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J., 2014. *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov: Vydavateľstvo PU, с. 113.

30 DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J., 2015. *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia: Vysokoškolská učebnica*. Prešov: ÚRK PU, с. 11.

31 GENZOR, J., 2015. *Jazyky sveta - história a súčasnosť*. Bratislava: Lingea, с. 127.

32 GENZOR, J., 2015. *Jazyky sveta - história a súčasnosť*. Bratislava: Lingea, с. 142.

33 GENZOR, J., 2015. *Jazyky sveta - história a súčasnosť*. Bratislava: Lingea, с. 531.

34 MAGOCSI, P. R., ed. 2004. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich : Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.

35 VEČERKA, R., 2009. *Jazyky v komparaci 2: Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, с. 8.

36 VEČERKA, R., 2009. *Jazyky v komparaci 2: Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, с. 139.

37 ПЛІШКОВА, А. – ГОЛУБКОВА, М., 2018. Компаративный погляд на русинско-російскы фразеологічны еквіваленты із звирячім компонентом. In: S. VOJTECHOVÁ-POKLÁČ, ed. *Philologica LXXVII*. Bratislava: UK, с. 217-226.

38 DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J., 2016. Slovanské spisovné mikrojazyky. In: *Area Slavica*. Ostrava: Ostravská univerzita, с. 9-18.; VAŠÍČEK, M. Částice v nářečích obcí Ublá a Malý Bereznyj. In: *Area Slavica*. Ostrava: Ostravská univerzita, с. 63-73.

39 ПЛІШКОВА, А., КОПОРОВА, К., 2018. Особенности гласных фонем и их вариантов в русинском языке на Словакии. In: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, р. 63, ч. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó, с. 379-385.

40 ПЛІШКОВА, А., 2019. Язык карпатских Русинів протягом століть і його статус на зачатку 21. століття. In: A. KRETSCHMER, G. NEWEKLOWSKY, S. M. NEWERKLA а F. POLJAKOV, eds. *Minderheiten in der slawischen Welt: Sprachkontakte und kulturelle Identitäten*. Berlin: Peter Lang, с. 221-237.

41 МАГОЧІЙ, П. Р. а І. ПОП, 2010. Дуличенко Олександр Димитрович. In: П. Р. МАГОЧІЙ, а І. ПОП, eds. *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Ужгород: Видавництво В. Падыка, с. 202; ДУЛИЧЕНКО, А. Д., 1993. Феномен югославо-русинского (на общеславянском фоне). In: *Philologia Slavica: К 70-летию академика Н. Й. Толстого*. Москва: Наука, с. 302-310; ДУЛИЧЕНКО, А., 1995. *Jugoslavo-Ruthenica: робота з рускей филології*. Нови Сад: Руске слово; DULIČENKO, A., 1998. Das Russinische. In: REHDER, P., Hrsg. *Einführung in die slavischen Sprachen (mit*

einer Einführung in die Balkanphilologie). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, с. 126-140; ДУЛИЧЕНКО, А. Д., 1998. Язык Русин Сербии и Хорватии (югославо-руси́нский язык). In: А. В. ДЕСНИЦКАЯ и Н. И. ТОЛСТОЙ, eds. *Основы балканского языкознания: языки балканского региона*. ч. 2. Санкт-Петербург: Наука/Российская академия наук, Институт лингвистических исследований, с. 247-276; Dulichenko, A. D., 2006. The Language of Carpathian Rus': Genetic Aspect. In: B. HORBAL, P. A. KRAFCIK и E. RUSINKO, eds. *Carpatho-Rusyns and Their Neighbors: Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Fairfax, Va: Eastern Christian Publications, pp. 107-122.

42 **Славянські мікроязики** – базують ся на діалектах або говорах периферії того або іншого мовного комплексу, або на островних діалектах. Мають властну письмовність, писемну практику, векшого або меншого ступня нормалізацію а хоснують ся в різних функціональних сферах тіпичних про літературні мови, но в обмеженім розсягу а все попри другім літературнім мові.

43 **Тартуська школа** – поетраї: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tartusko-moskiewska_szko%C5%82a_semiotyki

44 ДУЛИЧЕНКО, А., 2008. *Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV – XX вв.)*. Ужгород: Издательство В. Падыка.

45 СКОРВИД, С. С., 1997. Малые славянские языки: в каком смысле? In: *Малые языки Евразии: Социолингвистический аспект. Сборник статей*. [онлайн] Москва: МГУ, с. 184. [цит. 2017-03-27]. Доступне на интернеті: http://slavcentrur.ru/Proba/Skorvid/skorvid_small.pdf

46 СКОРВИД, С. С., 1997. Малые славянские языки: в каком смысле? In: *Малые языки Евразии: Социолингвистический аспект. Сборник статей* [онлайн]. Москва: МГУ, с. 184. [цит. 2017-03-27]. Доступне на интернеті: http://slavcentrur.ru/Proba/Skorvid/skorvid_small.pdf

47 СКОРВИД, С. С., 2009. Язык(и) русин в онлайн-режиме. In: *Славянские языки и современные средства массовой коммуникации*. (Международный научный симпозиум Славянские языки и культуры в современном мире) [онлайн]. Москва: МГУ, с. 318. [цит. 2017-03-27]. Доступне на интернеті: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/data/8.pdf>

48 СКОРВИД, С. С., 2009. Язык(и) русин в онлайн-режиме. In: *Славянские языки и современные средства массовой коммуникации*. (Международный научный симпозиум Славянские языки и культуры в современном

мире) [онлайн]. Москва: МГУ, с. 318. [цит. 2017-03-27]. Доступне на интернеті: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/data/8.pdf>

49 СКОРВИД, С. С. ed., 2017. *Миноритарные и региональные языки и культуры Славии* [онлайн]. Москва: МИК, 272 с. [цит. 2017-03-26] Доступне на интернеті: http://inslav.ru/sites/default/files/editions/slavia_minor_2017_0.pdf

50 ФЕЙСА, М., 2017. Русинский как язык национального меньшинства в Сербии. In: С. С. СКОРВИД, ed. *Миноритарные и региональные языки и культуры Славии* [онлайн]. Москва: МИК, с. 77-97. Доступне на интернеті: http://inslav.ru/sites/default/files/editions/slavia_minor_2017_0.pdf

51 ВАШИЧЕК, М., 2017. К проблеме принятия кодифицированного русинского языка носителями карпаторусинских диалектов в Словакии. In: С. С. СКОРВИД, ed. *Миноритарные и региональные языки и культуры Славии* [онлайн]. Москва: МИК, с. 98-115. Доступне на интернеті: http://inslav.ru/sites/default/files/editions/slavia_minor_2017_0.pdf

52 ЧАРСКИЙ, В. В., 2011. О проблемах и перспективах русинского языка / русинских языков [онлайн]. [цит. 2017-03-25]. Доступне на интернеті: http://www.ruwega.com/news/o-problemakh-i-perspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copy&utm_content=http%3A%2F%2Fwww.ruwega.com%2Fnews%2Fo-problemakh-i-perspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov-%2F

53 МУСОРИН, Ю., 2007. Из наблюдений над лексикой русинского языка. In: *Актуальные проблемы словообразования и лексикологии Х*. [онлайн]. Новосибирск, с. 332-336. [цит. 2018-11-25]. Доступне на интернеті: <http://www.philology.ru/linguistics3/musorin-06b.htm>

54 МУСОРИН, Ю., 2007. Из наблюдений над лексикой русинского языка. In: *Актуальные проблемы словообразования и лексикологии Х*. [онлайн]. Новосибирск, с. 332-336. [цит. 2018-11-25]. Доступне на интернеті: <http://www.philology.ru/linguistics3/musorin-06b.htm>

55 ДУЛИЧЕНКО, А. Д. а М. НОМАТИ, eds. 2018. *Славянская микрофилология: Slavica Tartuensia XI. – Slavic Eurasian Studies XXXIV*, Sapporo – Tartu, с. I.

Бк. Каріна МУЛЯР, Пряхівська універсіта в Пряхові, Центр мов і культур народностных меншин, Інштітут русиньского мов і культур (Словакія)

Михайл Капраль:

„Моя русиністіка зачала в році 1997...“

Даний розговор був записаний у просторах Русиньского научно-бадательского інштітуту в Будапешті з русиньским бадателём – проф. Др. Михайлом Капралём, к. н. Бісїдовало ся о ёго професійній кар'єрі в русиньській сфері і о русиньській мовній сітуації в Мадярьску.

Народив ся Михайл Капраль в 1957-ім році в чеськім селі Новини на Волині, в родині опантів з Пряхівщини. Од 1966-го року жив із родічами на Підкарпатю. Од 1977-го до 1979-го року служив в Червеній армаді артилерістом і радіооператором воздушных сил (на Сібірі і на Уралі).

Штудовав на Ужгородській універсіті (філологічна катедра, 1983 – 1986) і на Ленінградській універсіті (катедра журналістики, 1983 – 1986). Од 1983-го року дакілько років робив з телерадіокомпаніями в Ужгороді як перший продуцент словацьких радіопрограмів на Україні, в Ленінграді і в Києві. Од 1986-го року був лектором на російській катедрі Ужгородської універсіты. По обгаєбі тітулу кандідата наук в Києві од 1997-го року живот Михайла Капрала ся змінив у звязку з еміграцією до Мадярьска.

Од 1997-го до 2013-го року робив на Катедрі українистики і русиністики на високій школі в Ніредьгазі.

Пак, по смерті професора Іштвана Удварі катедру заперли. І так робив на інштітуті Вышшой богословской академії Ференца Га́ла в Сегеді.

В даний час вже третій рік веде научно-бадательский інштітут при Вседержавній русиньській самосправі в Будапешті. Має авторські публікації о виходославянських штудіях (деривація), історії русиньского мов, періодичных виданях і бібліографії.

Дале Михайл Капраль розповідав: Моя русиністіка зачала в році 1997, у фебруарі, коли небіжчик Іштван Удварі зачав телефонувати до Ужгороду і кликати мене до Ніредьгазы. Я доконця не розумів нашто. А дзвонив він не мі, а моїй сестрі, втогда не у каждого був телефон. Жыв єм у 5-ім інтернаті при універсіті, там телефон був лем на вратніці. Та сестра ся вже молила, абы єм ішов до той Ніредьгазы, і поговорив єм з тым чоловіком. Пришов єм до Ніредьгазы, жебы не

• Вчений-русиніста із Мадярьска – проф. Др. Михайл Капраль, к. н. Фотка: А. З.

дзвонили моїй сестрі, аби лишыли в спокою мою фамелію. А од Удварі єм дістав понуку роботи. Недовго роздумуючі, быстро пораховав єм плат, котрый на тот час був скоро 10-раз бівший як в Ужгороді, плус величезный квартал про чоловіка із родин, котрый жыє на інтернаті на 18 квадратных метрах. Так што мож повісти, заінтересовали ня матеріално на самый перед. Хоць, по правді, односив єм ся до того скептично. Знав єм, што то є мадярьскый язык, не так просто мож было го научіти ся. Пережив єм молодость в Ужгороді, говорив єм із своїма цимборами „по-руски“, така была втогды мода, і з тима, што были етнічны Мадяры. Не было розуму навчіти ся мадярьскый язык, хто думав, же даколи ся придасть. Удварі говорив, же у них з мадярьскым языком не є проблема, каждый знає по мадярьскы, але є проблема з русиньскыма діалектами. Знаючі словацькый язык, який був втогды актуальный, переселив єм ся там із родин. Памятам, 19-го фебруара 1997-го року був єм офіціално оформлений на роботу. Не мав єм великы надії, но як видите, перешло вже понад 20 років з того дня.

Карьерна путь в Мадярьску

Богужал, мадярьска славістика принесла ненаправительну страту в 2005-ім році, коли великий цимбор Русинів, професор Іштван Удварі вмер. І мож повісти, же з єго смертєв є повязана і смерть мадярьской русиністики в Нїредьгазі. Іщі по інерції сьме потримали ся до 2013-го року, кедь были виданы дакотры хосенны книжки, як наприклад, „Няговска Постілла“ 2-ый

том, україньскы словники і книжки з текстами Антонія Годиньки.

А в 2013-ім році заперли нашу Катедру україньской і русиньской філології в Нїредьгазській высшій школі. Без роботи єм був пів рока. А пак отворили інштїтут при Высшій богословській академії Ференца Ґала в Сегеді, своє одділїня мала у Сарвашу. І там за рік і пів був наш научно-бадательскый інштїтут. Потім і тот заперли. І теперь **вже третій рік веду русиньскый научно-бадательскый інштїтут в Будапешті при Вседержавній русиньській самосправі.**

Процес кодїфікації русиньского языка в Мадярьску

В Мадярьску од 2004-го року готує ся кодїфікація властного варіанту русиньского літературного языка. Треба было писати розлічны учебники. Велике значїня в першій найтяжшій етапі кодїфікації мать орфографічний словарь, де ся находить коло 25 тисяч слов і представлена там курта ґраматїка. Такого словника было бы доста про ученика на середній школі.

Было зроблено много работы звязаной з навчанєм. **Вже дакілько років подля наших учебників ся учать діти в Мучоні.** Є то дость змадярізоване село, молоды школярї фактічно не говорять по нашому, лем подакотры старшы. У Комлошці є дакус ліпша сїтуація, там вшыткы старшы говорять по русиньскы.

Хоць є вшелїяк, памятам, як єм стрїтив єдного діда, мав коло 85 років, народив ся у Комлошці і нїгда не одходив, але не знав по русиньскы ани єдно слово – помадярив ся у самій Комлошці. Довгы роки не выходив з дому, но дївка з ним говорила по мадярьскы. Є то парадоксний припад, бо векша часть єго ровесників дость добрі говорять по русиньскы.

Важнов проблемов про кодїфікацію є кардіална розділность русиньского языка в Мучоні і Комлошці. В Мучоні Русины говорять як теперішні Бачванці, спокійно бы могли хосновати учебники од сербских і хорватських Русинів. Зясь Комлошка є близка до пряшівських діалектів і навчання бы ся могло спокійно реалізовати на базі русиньских учебників зроблених подля пряшівского штандарту.

Вже пару років мукачовскый молодой історік Шоні Йонаш учить діточки русиньскый язык в Мучоні. Окрем того веде ся активный културный живот помеджі молодыма. Приходять до Будапешту з концертами выступати і співати, і чути, же то говорять Мадяры. Генетика не помагать, тото, же їх дідове і бабы говорили по русиньскы, не значить, же і їх наслідникам буде ся учіти язык легше. Но роблять ся першы кроки, діточки говорять помалы, намагають ся, учать ся з учебників про 1-шу і 2-гу класу. Вже треба писати учебники про 3-тю класу, но затля не є можливість.

Учебники про русиньскы діти в Мучоні і Комлошці

Довго ся думало, яким языком робити учебники, жебы вшыткым пасовало. Векшынов орьєнтовало ся на западный варіант – підкарпатський, так як в Ужго-

роді говорять, самособов, влучаючи максіально елементи Комлошкы.

В Малярську **Антоній Годинка** (1864 – 1946) є найчестованішим ученым про Русинів, був членом Малярської академії наук. У свій час, **іщі перед 100 роками, Сокирницький Сорохман** (псевдонім А. Годинки, позн. ред.) **указав вшыткым нашым лінгвістам, як треба писати по нашому.** Годинка писав родным южно-мароморошским діалектом, так як ся навчів у Сокирницї. Написав свою знамениту книжку „Утцюзнина, газдуство и прошлость южнокарпатських русинув“, подакотры статї. У 1991-ім році професор Іштван Удварі видав у Ніредьгазі словник глаголів Антонія Годинки. В часі, коли наша інтелігенція дішкуривала – який язык нам ближе, Пушкіна ці Шевченка, Годинка писав по своему. І зістали сьме послідні в славянськым світі, котры боєвали за то, же мы, выходны славяне — еден народ. Українці были вже окреме, Білорусы так само, а мы все іщі боєвали за єдинство руськых. В часі Другой світової войны русинська орьєнтація была найслабша в языковім плані. Апологетами русинства были священники грекокатолицької єпархії.

Тексты Антонія Годинки донесє не стратили актуальности. Під впливом єго робот дакотры елементи, такы як ужгородський укаючий діалект, были так само прияты до нашого варіанту русинського языка. Укаючий діалект соединять Ужанщину із Мараморошом, запад і выход Підкарпатя. Далшым прикладом є префікс „май“, котрый ся хоснує у нас, бо так писав іщі Антоній Годинка. На Пряшівщині не чули за такый префікс, там хоснують префікс „най“, котрый зближує Русинів із другыма славянськыма народами.

І як носитель даного діалекту, як і бівша часть наших людей в Малярську, взяв єм на себе таку серьєзну роботу писати учебники про діточкы. **Наш варіант языка є доступный про бівшу часть наших підкарпатських Русинів, і пряшівскы Русины так само не будуть мати проблемы порозуміти язык.**

Властный варіант русинського літературного языка в Малярську

Тяжко было вирішити який язык кодифіковати. Попозерали сьме довкола, по мучоньскы межді нами ніхто не говорить, по комлошкы писав еден чоловік, небіжчик **Габор Гаттінгер**. А бівша часть днешніх Русинів, котры ся голосять ку русинству і роблять у тій сфері, то суть фактично переселенці з Підкарпатя: Ужгород, Мукачово, Хуст. Настав вопрос: Як зробити, абы была справедливость, абы ніхто не скаржыв ся, же му язык не штімує.

Комлошский варіант – файно бы было, но нїт кому з ним нарабляти. Окрем того, Комлошка є таке маленьке село, там на 1-шу і 2-гу класу беруть по 5 ці 7 дітей. В додаток, не маєме ані єдної живої души, котра бы взяла ся за учительську роботу. На школі може быти надпис русинська школа, но русинського слова ся там не дочуєте. Так вызерать, же і Комлошка ся підключіла до русинського руху, но в них друга проблема – їх

фізично барз мало. В Мучоньскых класах вже іде робота, што буде з того, увидиме. Велику часть работы сьме зробили, теперь русинська позиція буде залежати од самых Русинів. Кедь они будуть ся голосити, та поступно прийдуть зміны.

Мы, Підкарпатці, самособов тримлемє своє слово, но гадати наперед не можеме. Пішло ся на різіко, жебы зробити свій варіант русинського языка. Так як даколи на першім языковім конгресі в Бардеевських Купелях рішыло ся, же каждый штат, де жыють Русины, буде мати свій літературный язык. **Днесь мы можеме мудровати, говорити, же то была хыба, но требало взяти нараз штось таке, што нас вшыткых буде соединяти.**

„Граматика руського языка“ (1941) Івана Гарайды

28-го фебруара 1941-го року было в Будапешті засідання языковой комісії Підкарпатського общества наук, де были прияты основны положіня „Граматики руського языка“ вытвореной на основі живого говореного языка. Граматика шыроко вжывала ся в едукачній системі Підкарпатської Руси. Тым самым в Ужгороді фактично кодифіковали русинський літературный язык, в часі, коли Русины были у єднім штаті.

Днешні нашы Русины бы повіли, же тот язык є українізований, у даякій мірі є то правда. Русинська орьєнтація на Підкарпатю в тім часі была найслабша. Нашы священники не были добрі вышколованы, жебы робити граматіку високого ступня і творити текст в русинськым языку. Фактично, за Годинком ніхто не пішов. Інтелігенція не наслідвала традиції „говорити і писати як говорять у твоєму селі“. Каждый, хто ся выучів за пана і став священником ці учителєм, переходив на язык вешкыны.

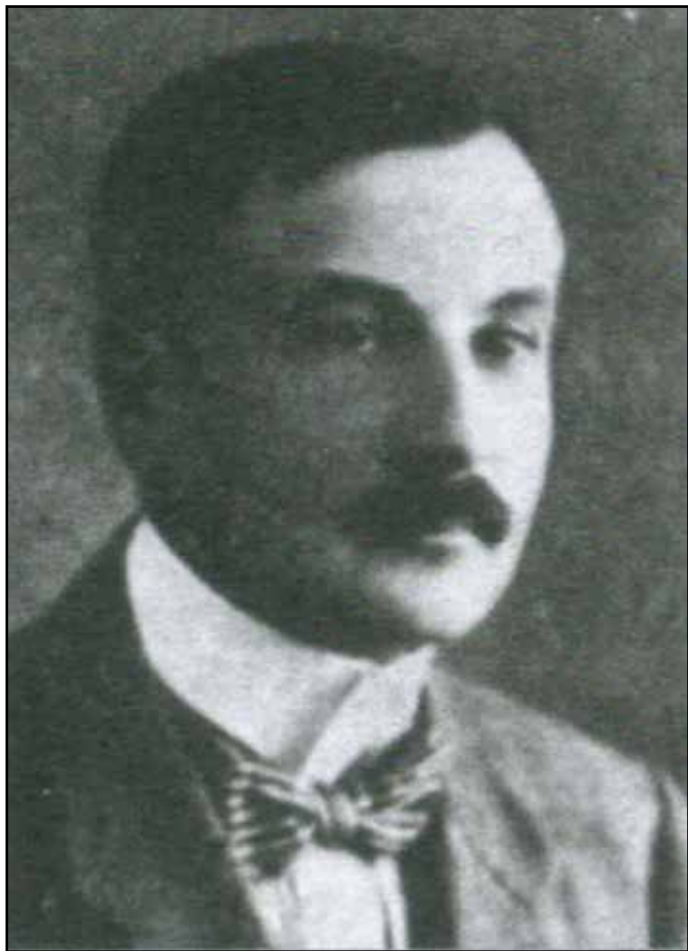
На Підкарпатю писателі орьєнтовали ся на нормы великоруського языка. Русофільська орьєнтація была найсилніша на Підкарпатю. А українофілы од 1920-го року хотіли творити свій язык під впливом Івана Панькевіча, котрый руководив вшыткым школьством. В Берегові отворили українську гімназію, не в Ужгороді і не в Мукачові, бо то было фізично небезпечно – люде были антиукраїнсько настроєны. В малярськым регіоні были виховлєваны новы кадры педагогів – Николай Лелекач, Федор Потушняк і др.

В подальшій Іван Гарайда выхосновав потенціал українофілів. Вшыткы они были членами Пікарпатського общества наук. **Як наслідок, много українських елементів было в граматіці.**

З другого боку, граматіка Івана Гарайды приближовала нас до наших выходославянських братів – Українців, Русів, Білорусів. Теперь українізованы Русины Підкарпатя бы то легше приїмали в такій формі. **Но я за то, же „Граматіку“ Гарайды мож было взяти за основу. Наша граматіка не є якась екстра оригінальна, котра ся дуже одокремлює од російської або української.**

145 років од народження Ядора Стрипского

Ядор Стрипский (Ядоръ Стріпскій, Hádor Sztripszky, псевдоніми: Я. Бѣленький, Ядор, Сидор Миколаєнко, Zoltan Kárpáti, С. Носик, Микола Стороженко, Тіадор Стрипский, Th. Beregiensis) нар. ся 7. мая 1875 у Шелестові, втогдышнёго Угорьского кралёвства, теперь на теріторії України, умер 9. марта 1946 у Будапешті в Мадярьску. Быв музейный адміністратор, етнограф, бібліограф, літературознаватель, журналіста, перекладач і сполоченьский діятель русиньской орьєнтації.

... Од 1910 до 1918 р. був куратором етнографічного одділїня Народного музея в Будапешті і за тот час **назберав велику колекцію етнографічних старожытностей і публікацій із Підкарпатської Руси.**

За баданя давных румуньских стародруків Я. Стрипского прияли до Румуньской академії наук (1913), а за публікації в „Записках Наукового товариства імені Шевченка“ прияли го за члена той научной інституції у Львові (1914). Продовжовав дописованя ся з І. Франком і В. Гнатюком. Їх рады помогли Я. Стрипскому при перекладі „Слова о полку Ігоревім“ до мадярьского языка, а тыж при перекладі творів українських писателів Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника, М. Коцюбиньского, О. Маковея і С. Руданьского. По радї І. Франка Я. Стрипский позберав і видав дакілько бадань давных підкарпатських рукописів і стародруків, в т. ч. „**Старша руська письменность на Угорщинѣ**“ (1907), „**A hazai rutének legrégibb nyomtatványai**“ (1911), „**Угро-руські літописні записки**“ (1911) і „**3 старшої письменности Угорьской Руси**“ (1913).

У 1890-ых роках Я. Стрипский опубліковав у ма-

дярьскоязычных новинках „Kelet“ **детайльний план навчання русиньской етнографії і фоклору**, за што був приятый до Угорьского етнографічного общества. Почас бадательской експедиції у 1905 р. він **позберав 50 приповідок і 1 000 народных співанок у русиньских селах Бережского, Угочского і Мараморошского комітату.** У 1908 р. став першым русиньским бадателём, який **выужывав фонограф, з яким награв 50 народных мелодій.** Выслідком той работы стала написана у 1921 р. **антологія русиньского фоклору (зістала в рукописі).** В першых двох десятироках 20 ст. Я. Стрипский тыж проявив свій писательский талант, кедь написав много повідань, віршів і повістей.

Політичне діятельство Я. Стрипского зачало од часів Першой світової войны... По заложіню Угорьской народной републикы у новембрі 1918 р. був **призначений председом секції про русиньскы діла міністерства освіти і радцём міністерства народностных меншын.** По заснованю Руськой крайны в децембрі 1918 р. Я. Стрипский став **председом ей освітнєй адміністрації.** У тій функції зробив **проект кодифікації русиньского языка і проєкт русиньского краёвого музея.** Заложыв у Будапешті русиньске **выдавательство „Час“**, котре мало опубліковати серію книжок про Руську крайну, едну з яких „**Читанку для dorosлих**“ він сам **зоставив і опубліковав** ю під псевдонімом Ядор (1919). З ініціативы Я. Стрипского была заснована катедра русиністікы при філософічній факулті Будапештської універзіты (1919). Він був тыж редактором офіціальных новинок автономії „**Русько-Країнська правда**“ (1919).

... В меджівойновых роках Я. Стрипский ся занимав главно перекладами. Він тыж **продовжовав публіковати работы о вопросах русиньской історії, літературы, языка і етнографії.** Меджі тима публікаціями треба спомянути „**Гдѣ документы старшей исторії Подкарпатской Руси?**“ (1924), у якій **вызывать Русинів мати у почливости свій властный язык, а главно зберати топонімы своїх родных сел.** В послідніх роках жывота, по анексії ёго отчизны Угорьском **брав участь у діятельстві Підкарпатського общества наук (1941 – 1944).**

Іван ПОП, „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Марочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 716-718, переклад із українського языка, скоротив і выхабив літературу: А. З.

135 років од народжіння Мефодія Трохановского

Мефодій Трохановський (Методій Трохановскій) нар. 5. 5. 1885 у Білцаревій, у втогдышній Австрійській Галичі, днесь на території Польска, умер у 1947 році у Вроцлаві, у Польщі. Быв учителём, журналістом, культурным і політичним діятелём русиньской народной орьєнтації на Лемковині.

По скончіню учительской семінарії в Кросні М. Трохановскій учительвав у лемківських селах Угринь і Криніця. На зачатку Першой світової войны (1914) був арештований австрійсков владов і одправлений до табора про переміщених особ Талергоф, одкы был переведений до Відня (1915). Дістав мілость од цісаря Карла I. (пр. 1916 – 1918). По розпадї Австро-Угорьска і зачатку руху за створіння Лемківской републікы **Флоринкы** (децембер 1918) М. Трохановскій был членом містной руськой рады в Криніці. Він вів переговори з польсков владов, намагаючи увольнити леківських учителів од приятя присягы вірности польській державі, і неуспішно ся намагав створити інтернат про школярів-Лемків („Руську бурсу“) в Криніці.

У 1920-ых роках М. Трохановскій учів у школах в розлічних лемківських селах, операючи ся на снажіння завести до них український язык. Він тыж популарізовав ідею необходимости створіння лемківських дружств і кредитных обществ. У 1930 р. М. Трохановскій ги ведно з іншыма діятелями організовав волебны комісії про вольбу лемківского посланця до польского парламенту і здобытя урядной економічної підпоры про Лемковину. Він є сполузасновником (1933) „Лемко-Союзу“, был остатнім редактором (1938 – 1939) новинок „Лемко“, автором першых учебників про початковы школы з лемківско-русиньским языком навчання: „Перша книжочка для народных школ“ (1933) і „Друга книжочка для народных школ“ (1934). М. Трохановскому ся подарило внести лемківський язык до плану навчання учительской семінарії в м. Старый Сонч, де він сам учів тот предмет до 1939 р.

По падї Польска і анексії Лемковины націстичным Німецьком гестапо арештовало М. Трохановского на основі донашань містных українофілів (юн 1941). Быв арешто-

ваний в м. Келце і ослободжений у 1944 р., зато по одходї німецькой армады был зась арештований ведно і зо сыном Александром, теперь советьсков шпеціалнов службов НКВД. Потім М. Трохановского пропустили і доволили му одыйти до повойновой западной Польщі, де він скоро вмер.

Богдан ГАМБАЛЬ, здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, на с. 747-748, переклад із українського языка: А. З.

Методічні інструкції к закону ч. 184/1999

3. з. о вживаню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів

Уряд влады Словацькой републіки (дале лем „уряд влады“) подля § 7а абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів (дале лем „закон ч. 184/1999 З. з.“) в сполупраці з одборнов комісією¹ на аплікацію закона о языках народностных меншын выдає слідуочі методічні інструкції к закону ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів (дале лем „методічні інструкції“):

Ст. I

Ціль і розсяг аплікації методічных інструкцій

Цілем методічных інструкцій є дати комплетны інформації і методічны рекомендації звязаны із вживанєм языків народностных меншын головно:

- а) обчанам Словацькой републіки (дале тыж „СР“), котры належать к народностным меншынам;
- б) містным органам штатной справы з центром в селі/місті, в котрім ся подля закона ч. 184/1999 З. з. вживать язык народностной меншыны;
- в) органам теріторіальной самосправы з центром в селі/місті, в котрім ся подля закона ч. 184/1999 З. з. вживать язык народностной меншыны;
- г) юридичным особам створеным теріторіально самосправов в селі/місті, в котрім ся подля закона ч. 184/1999 З. з. вживать язык народностной меншыны;
- д) організачным частям безпечностных і захранных зборів в селі/місті, в котрім ся подля закона ч. 184/1999 З. з. вживать язык народностной меншыны;
- е) підприємцельскым субектам подля § 2 абз. 2 буквы а) аж д) закона ч. 513/1991 З. з. Обходный законник у формулаціях пізнішых приписів.

1. Методічні інструкції подля § 7а абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. служать як практичний приручник при рішаню конкретных вопросов з аплікачній практиці закона ч. 184/1999 З. з., подля котрого уряд влады дає одборну і методічну поміч органам верейной справы і організачным частям безпечностных і захранных зборів при аплікованю того закона.

2. Під понятєм „одборна і методічна поміч“ ся розумить діятельство уряду влады реалізоване з цілем помагати процесу аплікації закона ч. 184/1999 З. з.

3. Там, де параграфи тых методічных інструкцій дефінують особы мужского роду, інструкції ся односять і на особы женского роду.

Ст. II

Предмет і структура закона ч. 184/1999 З. з.

- Предметом закона ч. 184/1999 З. з. є становління умов хоснования языка народностной меншыны в уряднім контакті і в сферах регулованих тым законом.
- Закон ч. 184/1999 З. з. є розділений слідуочім способом:
 - § 1 абз. 1 – дефінования розсягу компетенцій закона і ціля закона;
 - § 1 абз. 2 – дефінования понятия язык народностной меншыны;
 - § 2 – вживания языка народностной меншыны в уряднім контакті;
 - § 3 абз. 1 і 2 – вживания языка народностной меншыны на засіданях органів верейной справы;
 - § 3 абз. 3 – вживания языка народностной меншыны при веджіню кроніки села/міста;
 - § 3 абз. 4 – вживания языка народностной меншыны в урядній агенді;
 - § 4 – означіня в языку народностной меншыны;
 - § 4а – містне референдум о зміні означіня села/міста;
 - § 5 абз. 1 і 2 – вживания языка народностной меншыны в

судных процессах і в сфері передшкольської виховы, основных школ, середніх школ і культуры;

- § 5 абз. 3 – вживания языка народностной меншыны в zdravotnických інституціях і інституціях соціальных служб або інституціях соціальноправной охраны дітей і соціальной курательы;
- § 5а – інформованія шырокой громады в языку народностной меншыны;
- § 5б – розшырєванія і приїманія інформацій в языку народностной меншыны;
- § 7 абз. 1 і 2 – вживания языка народностной меншыны органами верейной справы і їх повинности;
- § 7 абз. 3 – вживания языка народностной меншыны в службнім контакті в сельській/міській поліції;
- § 7 абз. 4 – вживания языка народностной меншыны в комунікації з членами озброєных сил СР, озброєных безпечностных зборів, інших озброєных зборів, Гасіцкого і захранный збору і сельской/міській поліції;
- § 7а – компетенції уряду влады в области вживания языків народностных меншын;
- § 7б – справны делікты в области вживания языка народностной меншыны;
- § 7ц і § 7д – общі, переходны і заключны установліня;
- § 8 і 8а – анулюючі установліня

Ст. III

Одношіня к другим правовым приписам

- Устава Словацькой републіки (дале лем „устава“) становлює:
 - в ст. 6 абз. 2, же „Хоснования інших языків як штатного языка в уряднім контакті становить закон“;
 - в ст. 34 абз. 1, же „Обчанам, котры в Словацькій републіці належать к народностным меншынам або етнічным групам, гарантує ся многосторонний розвой, главно право ведно з іншыми членами меншыны або группы розвивати властну культуру, право поширєвати і приїмати інформації в їх материнськім языку, здружувати ся в народностных організачіях, закладати і утримувати освітні і культурны інституції. Подробности становить закон.“;
 - в ст. 34 абз. 2 буквы а) аж ц), же „Обчанам, котры належать ід народностным меншынам або етнічным групам, ся за умові становлєных законом гарантує окрема права на освоїня сі штатного языка і право на освіту в їх языку, право хосновати їх язык в уряднім контакті і право брати участь на рішаню діл дотуляючіх ся народностных меншын і етнічных груп“.

Законом подля ст. 6 абз. 2 і ст. 34 абз. 1 уставы ся розумить закон ч. 184/1999 З. з.

2. К меджінародным договорам, якими є СР звязана, належить в области поставліня і прав народностных меншын главно:

- Рамковий договор на охрану народностных меншын (ознамліня Міністерства заграничных діл СР ч. 160/1998 З. з.);
- Европска харта регіональных або мінорітных языків (ознамліня Міністерства заграничных діл СР ч. 588/2001 З. з.) (дале і як „языкова харта“);
- Меджінародный пакт о обчаньских і політичных правах (выголошіня Міністерства заграничных діл ч. 120/1976 З. з.).

¹ Одборна комісія на аплікацію закона ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын, яка была створена Урядом влады СР подля §7а абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын 14. децембра 2012.

3. Устава в ст. 6 абз. 1 становлює, же „На території Словацької республіки є штатним языком словацький язык.“ Вживання штатного языка СР регулює закон ч. 270/1995 З. з. о штатнім языку у формуляціях пізніших приписів (дале лем „закон о штатнім языку“). Подля § 1 абз. 2 закона о штатнім языку має штатний язык пріорітету перед другима языками вживанима на території СР. Одношія штатного языка і других языків регулюють далшы окремы установліня закона о штатнім языку.

4. Подля § 1 абз. 4 закона о штатнім языку про вживання языків народностных меншын і етнічных груп платять окремы приписы², кедь тот закон не становлює інакше. То значіть, же кедь закон о штатнім языку становлює, же вживання языка народностной меншыны в даній сфері регулує окремый закон, посту-

пує ся подля того окремого закона.

5. Одношія штатного языка і інших языків регулюють і далшы установліня закона о штатнім языку, наприклад § 3 абз. 2 буква а) закона о штатнім языку, котый одказує на окремы приписы: „В штатнім языку ся выдають законы, наряджіня влады і іншы общо обовязны юридичны приписы враховано приписів органів територіальной самосправи, рішіня і іншы урядны документи; не нарушує ся тым вживання языків народностных меншын і вживання чуждих языків подля окремых приписів“.

6. Сферу хоснованя языків народностных меншын регулюють далшы окремы законы, на котры одказує закон о штатнім языку. Список таких окремых законів є уведжений в табліці ч. 1.

Таблічка ч. 1: Список установлінь закона о штатнім языку враховано одказів на окремы приписы

Установліня закона о штатнім языку	Сфера	Одказ на окремый припис
§ 1 абз. 4	Хоснованя языків народностных меншын і етнічных груп	Наприклад закон ч. 184/1999 З. з. § 5 абз. 1 буква г) закона ч. 532/2010 З. з. о Розгласі і телевізії Словакії і о зміні і доповнію дакотрых законів, § 2 абз. 20 Трестного порядку, § 2 абз. 2 закона ч. 167/2008 З. з. о періодичній пресі і агентурных інформаціях і о зміні і доповнію дакотрых законів (пресовый закон), § 11 абз. 2, § 12 абз. 3 і § 18 абз. 3 закона ч. 245/2008 З. з. школьського закона
§ 3 абз. 1	Урядный контакт	Закон ч. 184/1999 З. з.
§ 3 абз. 2 буква а)	Выдаваня приписів органів територіальной самосправи, рішінь і інших урядных документів	Наприклад закон ч. 184/1999 З. з., школьський закон
§ 3 абз. 2 буква б)	Засіданя органів і юридичных особ	§ 3 абз. 1 і 2 закона ч. 184/1999 З. з.
§ 3 абз. 2 буква ц)	Урядна агенда	Закон ч. 184/1999 З. з.
§ 3 абз. 2 буква д)	Веджіня кронікы сел/міст	§ 3 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з.
§ 3 абз. 3	Інформачны сістемы	Наприклад § 3 абз. 6 закона ч. 530/2003 З. з. о обходнім регістрі і о зміні і доповнію дакотрых законів у формуляції закона ч. 24/2007 З. з.
§ 3 абз. 5	Хоснованя мена і прізвіска	§ 3 закона Народной рады Словацької республіки ч. 300/1993 З. з. у формуляції закона ч. 344/2007 З. з.
§ 3а	Вживаня географічных назв	Закон ч. 184/1999 З. з. у формуляціях пізніших приписів.
§ 4 абз. 1	Навчальный язык і язык экзаменів	Тото установліня не одказує на окремый припис
§ 4 абз. 3	Педагогічна документация	§ 12 абз. 5 і § 11 абз. 2 закона ч. 245/2008 З. з.
§ 4 абз. 4	Выдаваня і вживаня учебників і учебных текстів	§ 13 закона ч. 245/2008 З. з.
§ 5 абз. 1	Высыланя розгласовой і телевізійной програмовой службы	§ 3 буква і) закона ч. 308/2000 З. з. о высыланю і ретрансмісії і о зміні закона ч. 195/2000 З. з. о телекомунікаціях у формуляціях пізніших приписів, § 5 абз. 1 буквы б), г) і м) закона ч. 532/2010 З. з., о Розгласі і телевізії Словакії і о зміні і доповнію дакотрых законів, § 17 абз. 5 закона ч. 343/2007 З. з. о условіях евіденції, публічного шырїня і архівації аудіовізуалных творів, мултімедіалных творів і звуковых записів умелечьких проявів і о зміні і доповнію дакотрых законів (аудіовізуальный закон)
§ 5 абз. 2	Высыланя аудіовізуалных творів про діти до 12 років	Тото установліня не одказує на окремый припис
§ 5 абз. 3	Ліценція на высыланя програмовой службы	§ 47 закона ч. 308/2000 З. з. о высыланю і ретрансмісії і о зміні закона ч. 195/2000 З. з. о телекомунікаціях у формуляціях пізніших приписів. § 27 закона ч. 220/2007 З. з. о дігітальнім высыланю програмів і передаваню інших обсяговых служб посередництвом дігітального переносу і о зміні і доповнію дакотрых законів (закон о дігітальнім высыланю) у формуляції закона ч. 373/2013 З. з.
§ 5 абз. 5	Періодічна преса, агентурны інформації, неперіодічна публікація	§ 2 абз. 8 закона ч. 212/1997 З. з. о повинных екземплярах періодичных публікацій, неперіодичных публікацій і копій аудіовізуалных творів і закон ч. 184/1999 З. з.

2 Наприклад:

- § 155 абз. 1 закона ч. 160/2015 З. з. Цівільный споровый порядок;
- закон ч. 191/1994 З. з. о означованю сел/міст в языках народностных меншын (новелізація закона ч. 184/1999 З. з. платна од 1. юла 2011, зрушила закон ч. 191/1994 З. з. о означованю сел/міст в языку народностных меншын (тзв. таблічковый закон), котрый обсяговав список означінь сел/міст в языках народностных меншын. Хоснованя означіня села/міста в языках народностных меншын регулує од 1. юла 2011 закон ч. 184/1999 З. з. а од 1. януара 2012 наряджіня влады Словацької республіки ч. 221/1999 З. з., котрым ся выдає список сел, в котрых обчане Словацької республіки, котры належать к народностній меншыні творять найменше 20% жытелів, у формуляції наряджіня влады Словацької республіки ч. 534/2011 З. з. Предметнов новелізацієв наряджіня влады ч. 221/1999 З. з. ся к окремым назвам сел/міст припоіли їх означіня в языках народностных меншын. Тым ся становив новий офіціальний список означінь сел/міст в языках народностных меншын);
- закон ч. 184/1999 З. з.;
- § 5 абз. 1 буква г) закона ч. 532/2010 З. з. о Розгласі і телевізії Словакії і о зміні і доповнію дакотрых законів; § 2 абз. 20 закона ч. 301/2005 З. з. Трестный порядок;
- § 2 абз. 2 закона ч. 167/2008 З. з. о періодичній пресі і агентурных інформаціях і о зміні і доповнію дакотрых законів (пресовый закон)
- § 11 абз. 2, § 12 абз. 3 а § 18 абз. 3 закона ч. 245/2008 З. з. о выхові і навчаню (школьський закон) і о зміні і доповнію дакотрых законів.

§ 5 абз. 6	Неперіодичны друкованы матеріали про шыроку громаду на культурны потреби, каталоги галерій, музеїв, бібліотек, програмів кін, театрів, концертів і інших культурный акцій	Тото установління не одказує на окремый припис
§ 5 абз. 7	Культурны і виховно-освітні акції	Тото установління не одказує на окремый припис
§ 5 абз. 8	Написы на памятниках, помниках і памятных таблах	§ 2 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з.
§ 7 абз. 2	Судный процес, урядный процес і процес перед законными органами	Наприклад § 155 абз. 1 Порядку о цивільных спорах, закон ч. 382/2004 З. з. о зналцах, тлумачниках і перекладателях і о зміні і доповніню дакотрых законів у формуляціях пізніших приписів, § 2 абз. 20 Трестного порядку
§ 8 абз. 2	Писомны правны акты в робочо-правнім одношію або в подобнім робочім одношію ³	Тото установління не одказує на окремый припис
§ 8 абз. 3	Учтовництво, виготовлєваня річної економічної біланції, технічної документації, станов організацій, сполків, політичных партій, політичных рухів і обходных компаній	Тото установління не одказує на окремый припис
§ 8 абз. 4	Комуникація персоналу здравотницьких інштитуцій і інштитуцій соціальных служб	§ 2 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з.
§ 8 абз. 5	Договоры, які регулюють обовязковы одношія	Тото установління не одказує на окремый припис
§ 8 абз. 6	Написы, рекламы і інформації, котры служать на інформованя шырокой громады	§ 2 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з.

7. Правила вживаня языка народностной меншыны в уряднім контактї окрема закона ч. 184/1999 З. з. і закона о штатнім языку регулюють і другы правны приписы в навязности на меджінародны договоры, котрыма є СР вязана, як і окремы закони. Список окремых законів і сфер, котрых ся дотуляють є уведжений в таблічці ч. 2.

Таблічка ч. 2: Список окремых законів і сфер, котрых ся тоты закони дотуляють

Установління і назва правного припису	Сфера
§ 155 абз. 1 і 2 закона ч. 160/2015 З. з. Цивільный споровый	Обчанський судный процес
§ 2 абз. 1 закона ч. 161/2015 З. з. Цивільный мімоспоровый порядок	Обчанський судный процес
§ 54 абз. 1 і 2 закона ч. 162/2015 З. з. Справный судный порядок	Обчанський судный процес
§ 5 абз. 1 буква г) закона ч. 532/2010 З. з. о Розгласі і телевізії Словакії і о зміні і доповніню дакотрых законів	Высыланя Розгласу і телевізії Словакії
§ 2 абз. 20 закона ч. 301/2005 З. з. Трестный порядок	Трестный процес
§ 2 абз. 2 закона ч. 167/2008 З. з. о періодічній пресі і агентурных інформаціях і о зміні і доповніню дакотрых законів (пресовый закон)	Періодічна преса
§ 11 абз. 2, § 12 абз. 3 і § 18 абз. 3 закона ч. 245/2008 З. з. о вихові і навчаню (школьський закон) і о зміні і доповніню дакотрых законів	Школство
§ 5 абз. 1 буква е) закона ч. 308/1991 Зб. о слободі віровызнання і статусі церкви і набоженьских общін	Статус церкви
§ 23 закона НР СР ч. 38/1993 З. з. організації Уставного суду Словацькой републіки, о процесі перед ним і о статусі єго судців	Процес перед Уставным судом Словацькой републіки
§ 2 абз. 1 закона НР СР ч. 300/1993 З. з. о мені і прізвіску у формуляціях пізніших приписів	Вживаня мена і прізвіска
§ 16 і § 19 абз. 3 і 4 закона НР СР ч. 154/1994 З. з. о матриках у формуляціях пізніших приписів	Вживаня мена і прізвіска в матриках
§ 2 абз. 8 закона ч. 212/1997 З. з. о повинных екземплярах періодічных публікацій, неперіодічных публікацій і копій аудіовізуалных творів	Повинны екземпларі періодічных і неперіодічных публікацій і копій аудіовізуалных творів
§ 6 абз. 5 закона ч. 211/2000 З. з. о слободнім доступі к інформаціям і о зміні і доповніню дакотрых законів (закон о слободі інформації)	Слободный доступ к інформаціям
§ 3 буква к) пункт 5, § 6 абз. 1 буква й) пункт 5, § 16 абз. 3 буква е), закона ч. 308/2000 З. з. о высыланю і ретрансмісії і о зміні закона ч. 195/2000 З. з. о телекомуникаціях	Высыланя в языках народностных меншын
Закон ч. 180/2014 З. з. о условиях реалізації волебного права і о зміні і доповніню дакотрых законів	Вольбы ⁴
Закон ч. 71/1967 Зб. о справнім процесі (справный порядок) у формуляціях пізніших приписів	Справный процес

³ § 8 абз. 2 закона о штатнім языку прямо регулює вживаня інших языків (т. зн. і мінорітних языків): „Писомны правны акты в робочо-правнім одношію або в подобнім робочім одношію ся виготовлюють у штатнім языку; попри формуляції в штатнім языку ся може виготовити з єднакым обсягом і верзія в іншій языку.”

⁴ Закон ч. 180/2014 З. з. регулює умови реалізації волебного права і організацію волеб до Народной рады Словацькой републіки, волеб до Европского парламенту, волеб президента Словацькой републіки, народного голосованя о одкликаню президента Словацькой републіки, волеб до органів територіальной самосправи і способ реалізації референдума выголошеного подля ст. 93 аж 99 уставы.

Ст. IV

Основные понятия закона ч. 184/1999 З. з.**1. Обчан Словацкой републики**

Закон ч. 184/1999 З. з. признаёт право на вживания языка народностной меншины обчанови СР⁵ (§ 1 абз. 1), котрый належит к народностній меншині.

2. Приналежность к народностній меншині

Подля ст. 12 абз. 3 ustawy має каждый право слободно вирішувати о своїй народности. Будьякы впливы на тото рішення і вшыткы способы натиску, якы ведуть к однороднёваню, суть заказаны. Подля ст. 33 ustawy принадлежность ід будькотрій народностній меншині або етнічній групі не сміє быти нікому на шкоду. Приналежность обчана к народностній меншині му дає можность апліковати право на вживания языка народностной меншины, причём каждый обчан має право рішення о своїй народности на основі властного пересвідчення.

3. Язык народностной меншины

Подля § 1 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з. ся языком народностной меншины про потребности того закона розумить кодифікованый або штандардизованый язык традично вживаний на території СР ей обчанами, якы належать ід народностній меншині, котрый ся одлишує од штатного языка; языком народностной меншины є болгарський язык, чеський язык, хорватський язык, мадярський язык, німецький язык, польський язык, ромський язык, русинський язык і український язык.

Список языків народностных меншин є єднакий як у выголошіню, котре СР зробила при уложіню ратифікачного документу к Европській харті регіональных або мінорітных языків і є в повній згоді з тым меджінародным документом і котрый є уведжений в Ознамління ч. 588/2001 Міністерства заграничных діл СР. У згоді з ознамлінням суть подля статі 3 абз. 1 харты „регіональными або мінорітными языками“ в СР языки: болгарський, чеський, хорватський, мадярський, німецький, польський, ромський, русинський і український⁶. В році 2015 была листом сталого представителя СР при Раді Европы нотіфікована генералному таємникови Рады Европы інформація о признаню російского языка і сербского языка за мінорітны языки в СР на основі части II языковой харты⁷.

Наряджіня влады СР ч. 221/1999 З. з., котрым ся выдає список сел/міст, в котрых обчана СР, якы належать ід народностній меншині творять найменше 20 % жытельства (дале лем „наряджіня ч. 221/1999 З. з.“), становлює у згоді з результатами Списованя жителів, домів і бітів з року 1991 села/міста, котры сповнюють тоты критерії в одношіню ід:

- мадярський народностній меншині;
- український народностній меншині;
- русинський народностній меншині;
- ромський народностній меншині;

5 ст. 51 абз. 1 закона ч. 460/1992 Зб. Устава Словацкой републики і закон ч. 40/1993 З. з. о штатнім обчанстві Словацкой републики у формуляціях пізнішых приписів.

6 Парламентна преса ч. 918/2001 Пропозиція на высловління згоды НР СР з Европсков хартов регіональных або мінорітных языків.

7 На основі пропозиції представителя сербской народностной меншины і представителя російской народностной меншины Выбор про народностны меншины і етнічны группы ініціював процес признання російского і сербского языка за мінорітны языки в Словацкій републиці на основі языковой харты, котрый посередництвом Уряду уповномоченого влады СР про народностны меншины вів к успішному завершіню цілого процесу. У звязи з тым была резолюція влады СР ч. 618/2015 поставлена задача председови влады і міністроу заграничных і европских діл Словацкой републики нотіфіковати генералному таємникови Рады Европы признання російского языка і сербского языка за мінорітны языки в Словацкій републиці на основі части II языковой харты. Інформація о признаню російского языка і сербского языка за мінорітны языки в Словацкій републиці на основі части II языковой харты была на основі уведженой резолюції нотіфікована генералному таємникови Рады Европы листом сталого представителя СР при Раді Европы 25. новембра 2015. Выголошіня Словацкой републики было зареєстроване Секретариатом генералного таємника Рады Европы 27. новембра 2015. Позерай: <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/148/declarations>.

8 „Фізична особа і юридична особа вживають штатный язык в уряднім контакті з органом подля абзацу 1 і в уряднім контакті з юридичнов особов подля абзацу 1, поky тот закон, окремый припис або меджінародный договор, котрый був выголошений способом становленим законом, не декларує інакше. Особа з материнським языком, котрый з погляду штатного языка сповнює основный критерій зрозумілости, може в уряднім контакті з органом подля абзацу 1 і в уряднім контакті з юридичнов особов подля абзацу 1 вживати свій материнський язык. Органы і юридичны особы подля абзацу 1 повинны прияти документ в языку, котрый з погляду штатного языка сповнює критерій основної зрозумілости, кедь іде о документ выданий або перевірений компетентными органами Чеськой републики.

9 Позерай: <http://slovniky.juls.savba.sk>, выслідкы глядана про понятя „кодифікація“ в контексті лінгвістики.

10 Іде наприклад о языки tych народностных меншин з матерьсков країнов, якы диспонує кодифікованов формов языка, значить язык мадярський, український і німецький. Таксамо русинський язык має свою кодифіковану форму, кедьже 27. януара 1995 ся в Братіславі одбыв акт выголошіня кодифікації русинського літературного языка на Словакії (Plišková Anna: Rusínsky jazyk na Slovensku: náčrt vývoja a súčasné problémy. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove. 2007. Доступне на: http://www.unipo.sk/public/media/11525/Rusinsky_jazyk_na_Slovensku.pdf).

німецький народностній меншині.

На основі § 2 абз. 9 закона ч. 184/1999 З. з. вживаня чеського языка регулує § 3 абз. 4 закона о штатнім языку⁸.

4. Кодифікованый язык

Языком народностной меншины ся про потребности закона ч. 184/1999 З. з. розумить кодифікованый або штандардизованый язык традично вживаний на території СР ей обчанами, котры належать ід народностній меншині, котрый ся одлишує од штатного языка. Кодифікованый язык є научно підложена норма літературного языка, котра є зафіксована в приручниках і акцептована вживателями языка в конкретнім періоді як обов'язна⁹.

Повинны субъекты хоснують справила кодифіковану форму языка¹⁰. Обчана, якы належать ід народностній меншині, вживають языки народностных меншин у формі традично вживаній на території СР. Вживаня нелітературных языковых елементів або вживаня інших (наприклад словацких) елементів у языку народностной меншины не може быти причінов, жебы ся комунікація не поважовала за комунікацію в языку народностной меншины.

5. Штандардизованый язык

Окрем кодифікованого языка закон ч. 184/1999 З. з. уводить і понятя штандардизованый язык. Не вшыткы языки в СР, котры уводить закон ч. 184/1999 З. з., мають кодифіковану форму. То ся односить главно ід ромскому языку, котрый був штандардизованый 29. юна 2008 в Братіславі. В рамках процесу штандардизації была при Уряді уповномоченого влады СР про ромскы комуніти кінцем рока 1999 створена Координатна рада про ромський язык і літературу при Катедрі ромской культуры Універзіты Конштантіна філософа в Нітрі, котра поступно за участи далшых експертів приправила штандардизацію ромского языка на основі виходословацких ромських діалектів. В згоді із законом ч. 184/1999 З. з., кедь є к діспозиції штандардизована форма мінорітного языка, вживають ся справила тот штандардизована форма.

6. Штатный язык

Подля ст. 6 абз. 1 ustawy і § 1 абз. 1 закона о штатнім языку є штатным языком на території СР словацкий язык. Подля § 1 абз. 4 закона о штатнім языку про вживаня языків народностных меншин і етнічных груп платять окремы приписы, кедь тот закон не становлює інакше.

Подля § 11 закона о штатнім языку штатным языком ся розумить словацкий язык в кодифікованій формі подля § 2 абз. 2; тым ся не вылучує вживаня іншоязычных новых одборных понять, термінів або назв новых явів, про котры ся іщі не стабілізувало і не кодифікувало в штатнім языку адекватне рівноцінне понятя, як і вживаня нелітературных языковых елементів, кедь выповнюють конкретну функцію главно в умельцких

творах і в публіцистичній. Подля § 2 абз. 2 закона о штатнім языку кодифіковану форму штатного языка з ініціативи одборных словакістичных научных інституцій і ученых у сфері штатного языка схвалює і публікує Міністерство культуры Словацькой републіки (дале лем „міністерство культуры“) на своїй інтернетовій сторінці.

7. Урядный контакт

Під урядным контактом ся розумить комплекс діяльности і активів штатных органів, органів територіальної самосправи, територіальнов самосправов створених юридичных особ, робітників і штатных робітників тых органів і юридичных особ, членів озброєних сил СР, озброєних безпечностных зборів, інших озброєних зборів і гасічских зборів при реалізації їх урядных повинностей, при устній або писомній комунікації з обчанами і при выбавленню урядных діл.

Закон ч. 184/1999 З. з. в § 2 абз. 3 розлишує меджі устным урядным контактом і писомным урядным контактом. Під устным урядным контактом ся розумить наприклад устне подання, устна жаждость о інформацію, wypowiedь в рамках урядного процесу. Устный урядный контакт ся може реалізувати особно або телефонічно. Під писомным урядным контактом ся розумить предложія подань, доказів або інших документів органу верейной справы, як і одповідь органу верейной справы подана писомно, у формі верейной листины або іншого документу. За писомну комунікацію ся поважує і комунікація факсом, імейлом, телефаксом або телеграфічно (без огляду на то, ці таке подання треба доповнити писомно або устно до записниці).

8. Урядна агенда

Під уряднов агендов ся розумить комплекс адміністративных активів і матеріалів, які ся дотыкають урядного діяння органів штатной справы, органів територіальної самосправи і самосправов створених юридичных особ. До урядной агенды подля § 3 абз. 4 закона ч. 184/1999 З. з. належать главно записниці, резолюції, штатістики, евіденції, урядны записы, біланції, інформації адресованы шырокій громадї і агенда церькви і набожєньских общін адресована шырокій громадї, окрема матрикы.

9. Орган верейной справы

Закон ч. 184/1999 З. з. становлює повинности у сфері вживаная языків народностных меншин про органы верейной справы в селах/містах становлених законом ч. 184/1999 З. з. Подля § 2 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з. ся за органы верейной справы поважують органы містной штатной справы, органы територіальної самосправи і територіальнов самосправов створених юридичных особ. Органами містной штатной справы суть тоты органы, о котрых окремый закон становлює, же реалізують штатну справу, причім то не суть централны органы штатной справы або о органы штатной справы з цілоштатным досягом. Закон ч. 184/1999 З. з. не одводить право обчанів СР, які належать к народностній меншынї вживати язык народностной меншыны перед органом містной штатной справы в залежности од адресы центра даного органу, але од місця комунікації. Кедь є місцем комунікації село/місто, котре ся находит в списку уведженім в наряджіню ч. 221/1999 З. з., має право в згодї з § 2 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з. вживати в писомній і устній комунікації язык народностной меншыны а орган верейной справы, котрый є адресатом комунікації, є тж повинный діяти в згодї з § 2 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з.

З уведженого виходить, же кедь ся організацна часть органу штатной справы находит в селі/місті, котре є уведжене в списку подля наряджіня ч. 221/1999 З. з., поважує ся за орган верейной справы подля § 2 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з.¹¹

В кооперації з Міністерством внутрішніх діл СР, Міністерством роботы, соціальных діл і родины СР, Міністерством фінанцій СР, в сполупраці з Фінанчным директоріатом СР, Міністерством здравотництва СР і Міністерством землегосподарства і розвоя сельских регіонів СР были ідентифікованы органы штатной справы і їх організацны части, в котрых ся попри штатнім языку в уряднім контакті вживать і язык народностной меншыны. Іде о 13 окресных урядів, 16 данєвых урядів, 6 цолных урядів, 23 урядів роботы, соціальных діл і родины, 8 регіональных ветеринарных і потравинowych справ, 6 регіональных урядів верейного здравотництва і 5 штатных архівів (подробный список є уведжений в додатку ч. 1).

В згодї з § 2 абз. 6 закона ч. 184/1999 З. з. означіня органу верейной справы уміщене на будовах в селі/місті, котре є уведжене в наряджіню ч. 221/1999 З. з., ся вводить попри штатнім языку і в языку народностной меншыны. Зарівно подля § 4 абз. 1 того закона ся попри назві села/міста в штатнім языку вводить і означіня села/міста в языку народностной меншыны на будовах органів верейной справы. Означіня окремых органів верейной справы, котры мають тоту повинність, суть уведжены в додатку ч. 1 тых методічных інструкцій. Одборны термінологічны словники доступны на інтернетовій сторінці уповномоченого влады СР про народностны меншыны обсягують і переклады назв дакотрых органів верейной справы.

10. Село/місто

Село/місто є самобытным територіальным самосправным і адміністративным цілком СР; здружує особы, які мають на єго території стаїле бываня. Село/місто є юридичнов особов, котра за условий становлених законом самостатно господарить з властным маєтком і з властными прибутками¹². Влада створює, рушить, розділює або злучує села/міста своїм наряджінєм. Вырїшити о тім мож лем зо згодов і на основі декларованой позиції окресного уряду в краю, в територіальнім обводі котрого ся село/місто находит¹³.

Подля § 1а абз. 2 закона Словацькой народной рады ч. 377/1990 Зб. о главнім місті Словацькой републіки Братіславі у формуляціях пізніших приписів і § 2 абз. 2 закона Словацькой народной рады ч. 401/1990 Зб. о місті Кошіці у формуляціях пізніших приписів ся у становленім розсягу за село/місто поважує і містьска часть главного міста СР Братіславы і містьска часть міста Кошіці.

11. Юридична особа створена територіальнов самосправов

Юридичнов особов створенов територіальнов самосправов ся розумить розрахункова організація і дотачна організація. Вживаня языка народностной меншыны юридичными особами діючими у сфері передшкольської виховы, основных школ, середніх школ і культуры подля § 5 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з., як і юридичными особами у сфері здравотницьких, соціальных служб і соціальноправной охораны дітей і соціальной курателы, регулюють окремы законы.

(Продовжіння в далішм чіслі.)

11 Позерай: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/spravy-a-koncepcne-materialy/> часть Справа о ставі вживаня языків народностных меншин на території Словацькой републіки за роки 2015 - 2016

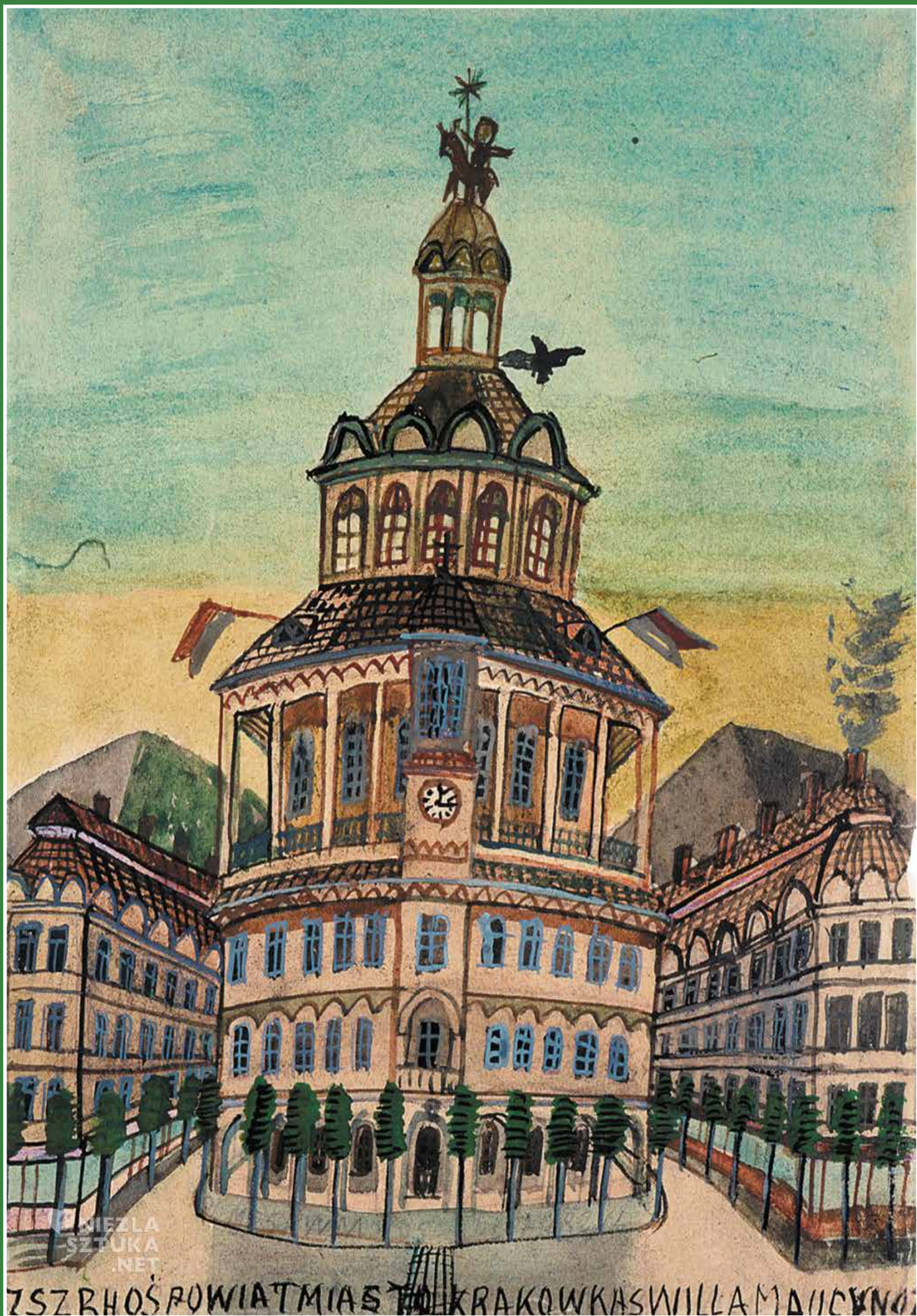
12 § 1 абз. 1 закона ч. 369/1990 Зб. о сельскім/містьскім зряджіню у формуляціях пізніших приписів.

13 § 2 абз. 3 закона ч. 369/1990 Зб. о сельскім/містьскім зряджіню у формуляціях пізніших приписів.

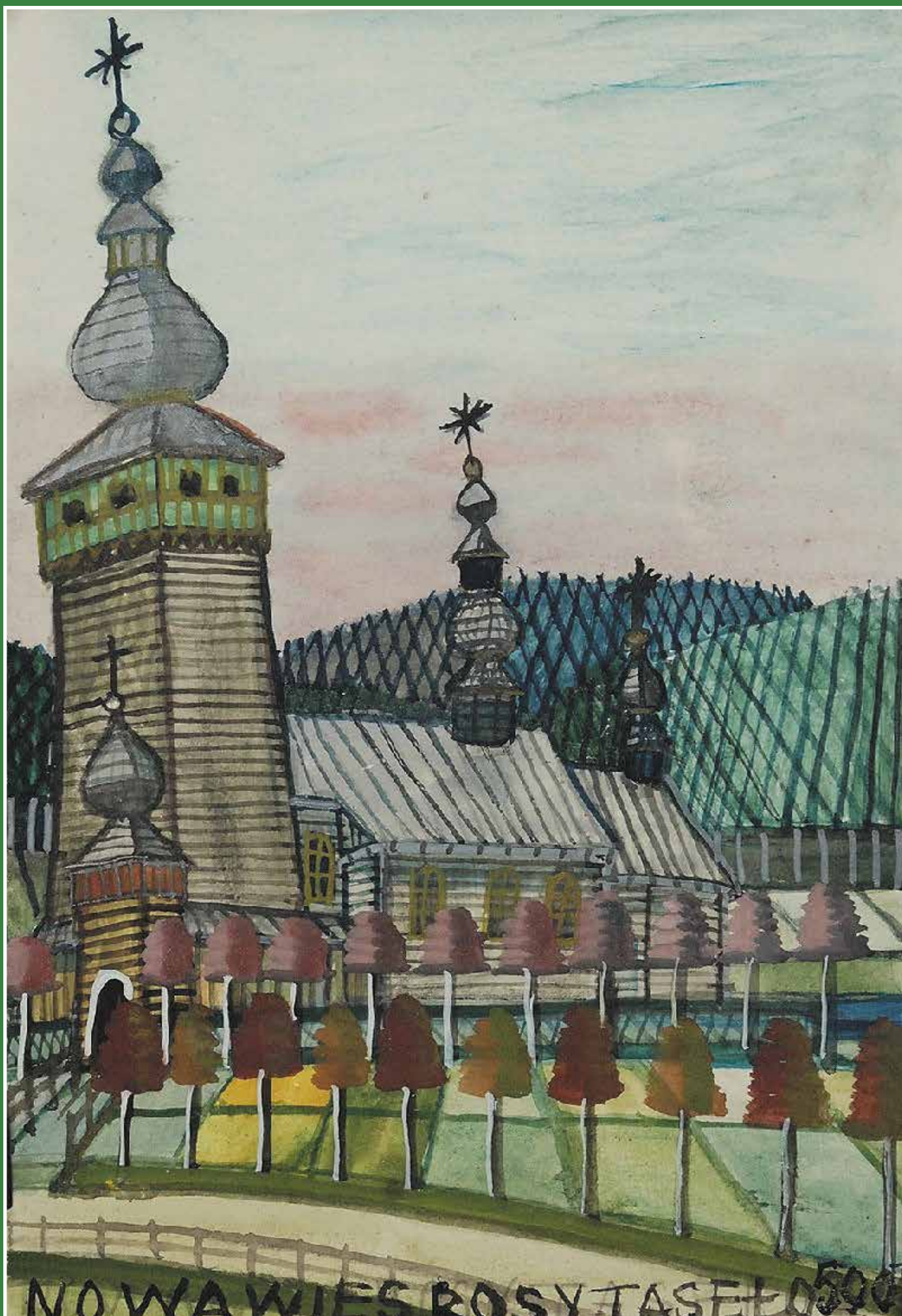
РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предлатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зозуляк, языковой редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Міхал Павліч, ПгД. Регістрацны чісла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 7. август 2020 р.

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Погляд на краківську архітектуру ініційовано малярем Никифором Криницьким.

• Облюбена тема – деревяна церьков в інтерпретації інсїтного маляря Н. Криницького.